

46646

Politični katekizem

za

Slovence.

Spisal

† monsignor Andrej Einspieler.

Za sedanje razmere preuredil in pomnožil
Filip Haderlap.

Na svetlo dal in založil

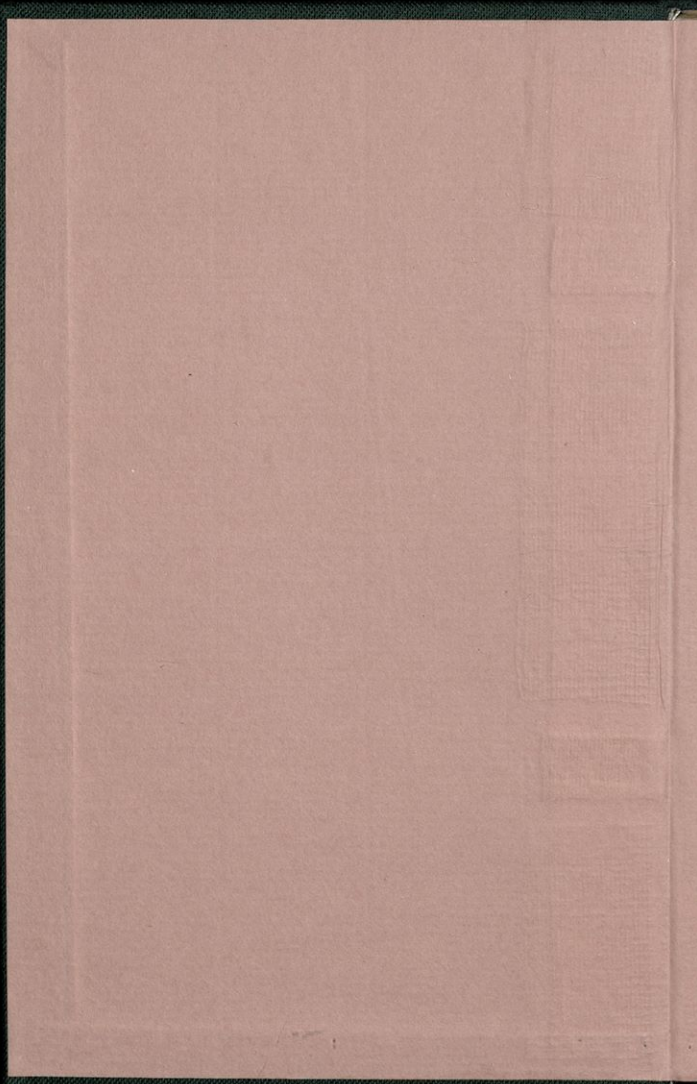
Gregor Einspieler,

župnik in deželni poslanec.

1890.

Tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu.

Politični katekizem

za

Slovence.

Spisal

† monsignor Andrej Einspieler.

Za sedanje razmere pre naredil in pomnožil

Filip Haderlap.

Na svetlo dal in založil

Gregor Einspieler,

župnik in deželni poslanec.

1890.

Tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu.

46646

030016191

Predgovor.

Naš Zveličar pravi: „Iščite najpoprej nebeškega kraljestva in njegove pravice, vse drugo vam bo privrženo.“ Prva naša dolžnost je tedaj, da se trudimo za nebeško kraljestvo. Pot v nebesa kaže nam krščanski katekizem, v katerem najdemo na kratko vse, kaj nam je verovati in kako živeti, da dosežemo nebeško krono. V nebesih je naša prava domovina, za njo imejmo pravo skrb!

Pa tudi na zemlji imamo svoj dom, tudi na zemlji nam je skrbeti za marsiktere reči. Na zemlji je naša domovina slavna Avstrija, v ktorej živi blizo do 40 milijonov ljudi, ako prištejemo Bosno in Hercegovino. Da tudi na zemlji, v naši Avstriji srečno, varno in mirno živimo, treba je, da tudi tukaj svoje dolžnosti zvesto spolnujemo. Kdor pa hoče svoje dolžnosti spolnovati, mora jih najprej poznati. To pa nas uči „politični katekizem“. Svitli cesar so svojim narodom izročili lepe in imenitne pravice, in veliko opravil

prepustili državnemu zboru, deželam in občinam, naj jih same oskrbujejo po svoji pameti in po svojih potrebah.

Slovenci! jemljite ta katekizem večkrat v roke, prebirajte ga pridno in učite se iz njega. Tako se boste naučili vladati sami svoje zadeve in pametno uživati dano svobodo in podeljene pravice. Slavni Adam Smith pravi: „Nevvednost je najdražja reč v deželi; poučen in pameten narod je zmirom pobožnejši, kakor nepoučen in nespameten.“

Spoznavajte tedaj svoje politične pravice, pa poslužujte se jih tudi v čast Božjo, v vašo in vaših otrok korist, da ne boste podobni hlapcu, ki je svoj talent zakopal, da mu ni mogel dobička prinesti.

V Celovcu, v vigredi 1890.

Pisatelj.

A.

Avstrijska država, nje vladar in njena ustava.

Kaj je država?

Država je ena dežela ali več dežel združenih pod enim skupnim vladarjem, pod enakimi postavami. Ljudje se združijo v države, da s skupno močjo branijo življenje, premoženje in človeške pravice proti notranjim in zunanjim sovražnikom.

Kaj pomeni beseda „vladar“?

„Vladati“ se pravi zapovedovati. Vladar je tisti, ki zapoveduje in vodi. Hišni gospodar je vladar svoje družine, ker on vsakemu ukazuje, kaj ima storiti. Vladar države je tedaj cesar ali kralj, ali knez, ali pa predsednik ljudovlade (republike).

Ali se države vse enako vladajo?

Države se vladajo različno. Razločujemo tri vrste držav:

- a) Samodržne ali absolutne monarhije;
- b) ustavne monarhije;
- c) ljudovlade ali republike.

Kaj pomeni beseda „monarh“?

„Monarh“ je cesar ali kralj ali knez, kateri do smrti vlada in potem vlado svojemu sinu prepusti. Države, ki imajo take vladarje, se imenujejo „monarhije“.

Ktera monarhija je „samodržna“?

„Samodržna“ ali „absolutna“ monarhija je tista, kjer je cesar ali kralj edini vladar, kjer je le to postava, kar on ukaže; drugi ljudje pa nimajo nič govoriti. Vladar ima lahko svoje ministre in svetovalce, pa on ni zavezan, da bi jih poslušal; če se mu zdi, naredi, kakor sam hoče. Taka država je na pr. Rusija. Zato se imenuje ruski cesar tudi „samodržec“, to se pravi, „da sam v svojih rokah vse drži“.

Ali je taka država dobra?

Taka država je le tedaj dobra, če je vladar moder in pravičen mož. Če je pa okrut in svojeglaven, potem njegovi podložniki nimajo nič dobrega. In če bi bil prav dober, pa je premehek, potem ga vlačijo na desno in na levo, vsak svetovalc želi biti prvi na vladarskem dvoru, da bi vse vladal. Iz tega nastanejo sovraštva in prepiri; ni reda, ne pravice, kajti kdor ima pri vladarju prvo besedo, skrbi le za sebe in za svoje prijatelje, pravica pa mu je deveta briga. V taki državi ima včasih ena gosposka ženska več veljave, kakor sto veljavnih možakov. Zato so take države le redkokedaj dobre.

Kakošna pa je ustavna monarhija?

Ustavna država je taka, da vladar ne dela sam postav in tudi sam ne sodi; ampak postave delajo poslanci, ktere si ljudstvo izbere, tako da ljudstvo samo sebe vlada; vendar pa te od po-

slancev sklenjene postave ne veljajo, dokler jih vladar ne potrdi. Pravico pa sodijo sodniki po tistih postavah, ki jih poslanci sklenejo. V ustavnih državah je vlada razdeljena med vladarjem in med ljudstvom, in zapopadek vseh pravic, ki jih ima po eni strani vladar, po drugi pa ljudstvo, se imenuje „ustava“.

Kaj ima „ustavna država“ dobrega?

Dobro je:

1.) Da ministri in uradniki ne smejo delati, kakor bi se jim zdelo, ker jih lahko od ljudstva voljeni poslanci na odgovor pokličejo; če bi ministri ne hoteli poslušati poslancev, smejo jim ti prepovedati pobiranje davkov, in ker ministri brez denarja ne morejo gospodariti, prisiljeni so odstopiti, in vladar si potem izbere druge ministre.

2.) Če si ljudstvo izbere dobre poslance, dobilo bo tudi dobre postave, kajti poslanci imajo pravico, delati nove in odpravljati stare postave; če tedaj postave niso dobre, krivo je ljudstvo samo, ker si ne izbira pravih poslancev.

Kakošne so pa ljudovlade ali republike?

Ljudovlade nimajo cesarjev ali kraljev, kateri bi do smrti vladali in potem vlado prepuščali naslednikom svojega rodu; ampak ljudski poslanci si izberejo predsednika za nekaj let, tisti izvoli ministre iz večine poslancev in vlada, kakor more in zna. Kedar leta minejo, mora odstopiti, in potem nima nič več ukazovati.

Ali je taka vlada dobra?

Taka vlada ima sledeče slabosti:

1.) Predsednik ima premalo veljave, ker on sam in drugi vedo, da ne bo dolgo vladal; zato se ga ljudje nič ne bojijo in mu zmirom žugajo,

če temu ali onemu prav ne stori. Kdor ima najbolj nabrušen jezik, tak v ljudovladi največ velja, kajti on zna veliko ljudi za seboj potegniti, da nagnejo poslance na svojo stran, predsednik pa se mora temu pritisku udati ali pa odstopiti.

2.) Taka država težko zaveznika ali pomočnika dobi za vojsko. Kajti noben kralj se na njo ne more zanesti. Če s predsednikom zavezo sklene, velja to le malo časa; kedar njegov čas poteče, ali morda še prej, mora tisti predsednik odstopiti; tisti, ki za njim pride, je pa morda vse drugih mislij, ali pa mu poslanci ne pustijo zaveze držati.

3.) V take države se radi ugnjezdijo brezverci, framasoni ali prostozidarji in drugi prekucuhi, pa tudi denarni baroni; prvi ljudi podkupijo in potegnejo na svojo stran, drugi pa si z ljudskim premoženjem žepe polnijo.

4.) V takih državah pogosto tudi ni pravega reda in varnosti, ker se ljudstvo vlade premalo boji. Pogosto so prekucije, prepiri so pa vsak dan na vrsti. Kjer so ljudje pametni in možki, da kričačev ne pustijo na vrh, kakor v severni Ameriki in v Švici, tam še gre, včasih celo dobro; ako pa tega ni, je vse narobe.

Kakošno vlado ima pa naša Avstrija?

Naša Avstrija je ustavna monarhija. Gospodar so svitli cesar. Oni so gospod cele vojske, to pravico so si pridržali, da se noben drugi človek v vojaške reči ne sme nič mešati. Vojni minister ima sicer nekatere pravice, nazadnje pa mora vendar le to storiti, kar cesar ukažejo. Tudi imajo cesar pravico, vojsko napovedati ali mir skleniti, sklepati zveze z drugimi vladarji in sploh vse zunanje zadeve. V notranji politiki smejo si cesar ministre izbirati, kakoršne hočejo, in če poslanci kako postavijo naredijo, je cesarju prosto, ali jo ho-

čejo potrditi ali pa ne. Dokler je ne potrdijo, ne velja. Cesar smejo obsojenim kazni odpuščati ali zmanjšati, in še nekaj takih pravic. Druge pravice pa so prepustili državnemu zboru in deželam.

Kakošne pravice imajo pa ministri?

Ministri nimajo pravice, postav delati, ampak le postave „izvrševati“, to je, skrbeti, da se postave izpolnujejo. Ko bi pa uradniki ne vedeli prav, kaj postava tirja, potem velja to, kakor jim ministri ukažejo. V manjših zadevah smejo tudi ministri dajati svoje posebne ukaze, ki se „naredbe“ imenujejo.

Kako pa imenujemo vse ministre in njih uradnike z eno besedo?

Z eno besedo jih imenujemo „vlado“. To je tedaj „vlada“ v ožjem pomenu besede, kakor se navadno rabi v časnikih.

Komu so ministri odgovorni?

Ministri so odgovorni ali odgovor dolžni na dve strani: 1.) svitlemu cesarju, 2.) državnim poslancem.

Kako se imenujejo tista cesarska pisma in tiste državne osnovne postave, ki nam povejo, kako je oblast razdeljena med cesarjem in med ljudstvom, z eno besedo?

Ta pisma in te postave se imenujejo z eno besedo „ustava“.

Ali imajo vse avstrijske dežele enako ustavo?

Ne! Ogerska s Hrvaško ima svoje posebne pravice, svojo posebno ustavo.

Zakaj pa to?

Ogerska je imela že iz starih časov svoje posebne pravice, svojo ustavo. Vsi avstrijski vladarji

so to ustavo potrdili. Včasih so se Ogrom te pravice nekoliko okrajšale, vendar so se vselej tako dolgo za nje potegovali, da so jih nazaj dobili. Leta 1849. so se celó spuntali. Po Rusih premagani, so sicer za en čas zgubili vse pravice, pa minister Beust jim je leta 1867. tiste zopet nazaj dal, pa še več, kakor so sami pričakovali, tako da so zdaj od nas čisto ločeni, da imajo svoje ministre in svojo vlado, ter kujejo svoje lastne postave.

Kdo največ trpi pod tem, da se je Avstrija na dvoje razcepila?

Ogerska ustava je tako narejena, da imajo na Ogerskem le Madjari, katerih je komaj 5 milijonov, vso moč in oblast v rokah; drugi ogerski narodi pa, katerih je 10 milijonov, namreč Slovaki, Nemci, Rumunci, Srbi, Rusini, Slovenci in Hrvati, so skoraj brez vseh pravic ter trdo stiskani. Le Hrvati imajo svoj deželni zbor, hrvaške šole in uradnije, vendar pa se morajo Madjarom klanjati kakor svojim gospodom. Drugi ogerski narodi pa morajo še več trpeti pod madjarsko vlado.

Kakošna pa je ustava drugih avstrijskih dežel in na katerih pismih in osnovnih postavah sloni?

Pisma in osnovne postave, na katerih sloni naša ustava, so:

1.) pragmatična sankcija; 2.) oktoberska diploma; 3.) februarški patent; 4.) decemberska ustava; 5.) osnovne postave o splošnih pravicah državljanov; 6.) državno sodišče; 7.) upravno sodišče; 8.) vladina izvrševalna oblast; 9.) delegacije; 10.) pravice državnega zbora; 11.) volilna pravica z volilnim redom; 12.) pravice deželnih zborov.

Kaj je „pragmatična sankcija“?

To je državno pismo, ki ga je izdal cesar Karol VI. dné 6. decembra 1724. To pismo ima v sebi dve poglavitni določbi: 1.) Da se avstrijska država ne sme cepiti, in 2.) da imajo ne samo principi, ampak tudi princezinje pravico, zasedati cesarski prestol, ko bi princev ne bilo.

V prejšnjih časih je bila namreč navada, da so vladarji svoje dežele med svoje otroke in sorodnike delili, kakor se zdaj premoženje med sorodnike razdeli. Če je kak mogočen cesar umrl, oglasilo se je veliko število sorodnikov, in vsak je hotel kako deželo podedovati. Dostikrat so se iz tega izcimile hude vojske. Temu je hotel cesar Karol konec storiti, zato je določil v pragmاتيčni sankciji, naj avstrijske dežele zmirom skupaj ostanejo in naj le en sam princ prevzame celo državo, da ostane tista velika in močna. Stara pravica v Habsburški hiši je velevala, da ima vselej prvi sin cesarja prvo pravico (majorat) do nasledovanja; princezinje pa niso imele pravice do nasledovanja. Cesar Karol pa ni imel nobenega sina, ampak le hčer, poznejšo slavno cesarico Marijo Terezijo. Cesarja je tedaj skrbelo, kaj bo po njegovi smrti. Zato si je naložil veliko truda in žrtev, da je druge vladarje in svoje sorodnike pregovoril, da so priznali nasledovalno pravico tudi za avstrijske princezinje. Ko so vsi pritrdili, je cesar izdal pragmاتيčno sankcijo, po kateri imajo pravico do cesarskega prestola tudi princezinje (nadvojvodinje) in sicer v prvi vrsti cesarjeve hčere, v drugi vrsti hčere cesarjevega brata, v tretji vrsti cesarjeve sestre. To pa le, ko bi princev ne bilo.

Kaj pa je „oktoberska diploma“?

To je državno pismo cesarja Franca Jožefa od dné 20. oktobra 1860., v katerem cesar slovesno

izrečejo, da hočejo vladanje deliti z ljudstvom ter postavodajalstvo prepustiti državnemu zboru in deželnim zborom po zgodovinskih deželnih pravicah. To pismo je najimenitnejša podlaga naše ustave in se glasi:

„Naši predniki častitega spomina so si prizadevali z modro skrbjo, ustanoviti postavni red za Naše rodbine nasledstvo in zato se je zagotovila postava pod imenom pragmatične sankcije pod Nj. Veličanstvom cesarjem Karolom VI. dné 19. aprila 1713. l. za veljaven in nepremakljiv red nasledja, kterege so postavni stanovi Naših mnogovrstnih kraljestev in dežel spoznali za državni, ustavni in rodbinski zakon.

Avstrijska država, ktera se je po državno-pravnih in narodopravnih pogodbah odsihmal pomnožila in okrepčala, zamogla je premagati vse nevarnosti in napade s pomočjo zvesto udanih in hrabrih narodov, na nepremakljivi, pravni podlagi natančno določenega dedinskega reda in na podlagi nerazdeljivosti vjemajoče se s pravicami in svobodo njenih dežel in kraljestev. Naša vladarska dolžnost Nas veže, da v prid Svoje rodbine in Svojih podložnikov varujemo mogočnost avstrijske države in da jej v boljšo varnost podelimo poročta jasno in nedvomljivo ustanovljenega prava in zložnega združevanja njenih močij. Pravo poročtvo pa zamorejo bitile take pravne razmere in naprave, ktere se enakomerno prilegajo zgodovinskim spominom, različnosti Naših narodov in nerazrušljivi, trdni zvezi med njimi. Z določbami, da so podložniki pred postavo vsi enaki, da je vsakemu dovoljeno po svoji veri živeti, da ima vsak brez razločka stanu in rodu pravico do državnih služeb, da so vsi enaki zastran davkov in vojaščine, da se je odpravila tlaka (robota) in

desetina ter da so se odpravile medcolninske meje v državi sami, — dana je bila prva podlaga skupnega, zložnega delovanja. Ker nadalje vidimo, da vse evropske države združujejo svoje moči v eno skupno, osrednjo moč, — potrebno je tudi za varnost Naše monarhije in za blagostanje njenih dežel, da se najviša državna opravila skupno oskrbujejo. Da se tedaj poravnajo različnosti med raznimi kraljestvi in deželami in da bo vsem podložnikom mogoče, udeleževati se postavodajalstva in državnega gospodarstva, Smo na podlagi pragmatične sankcije in Naše lastne oblasti sklenili in razglašujemo sledečo stalno in nepremakljivo državno ustavo, ki bo vodilo Nam in Našim naslednikom :

I. Postave dajali, prenarejali in preklicevali bomo Mi in Naši nasledniki le skupno s postavno sklicanimi deželnimi zbori in državnim zborom, v kterega bojo deželni zbori pošiljali toliko poslancev, kolikor bomo mi določili.

II. Vse postavodajne reči, ki zadevajo pravice, dolžnosti in prid vseh Naših kraljestev in dežel skupaj, namreč: postave o denarstvu in kreditu, o colnih in kupčijskih zadevah, o osnovi banke za izdavanje papirnatega denarja, o vojaškem novačenju, ravnila zastran pošte, telegrafa in železnic bojo se v prihodnje presojevale v državnem zboru in z njegovo pomočjo ustavno reševale; ravno tako razpisanje novih davkov in priklad, povišanje obstoječih davkov in pristojbin, zlasti povišanje solne cene, in jemanje novih posojil; nadalje konvertiranje (preložitev) sedanjih državnih dolgov, prodaja ali hipotekarno zadolženje nepremakljivih državnih posestev; slednjič pretresovanje državnih stroškov, potrjevanje proračuna za vsako prihodnje leto in presojevanje računov preteklega leta. Vse to se zamore izvršiti le s pomočjo državnega zbora.

III. Vsa druga postavodajna opravila, ki niso bila tukaj omenjena, reševala se bojo v deželnih zborih — in sicer v Ogerski in z njo združenih deželah po njih poprejšnjih ustavah, v vseh drugih kraljestvih in deželah pa po pravilih njih novih deželnih ustav.

Ker so pa vse Naše dežele, razun Ogerske, nekatere zadeve, ki ne spadajo ravno edino le v delokrog vesoljnega državnega zbora, vendar le skupno pretresale in presojele, pridržimo si tudi te zadeve, da jih izročimo presoji državnega zbora, v kterega bojo poklicani poslanci dotičnih dežel.

IV. Ta cesarski patent se ima v deželnih arhivih Naših kraljestev in dežel shraniti ter v deželnih zakonikih v izvorni besedi in v prestavi deželnih jezikov na svetlo dati.

Naši nasledniki imajo ta patent koj o nastopu svojega vladarstva podpisati in v posamična kraljestva in dežele poslati, da se vpiše v deželne zakonike.“

Kaj pa je „februarski patent“?

To je cesarsko pismo od 26. februarja 1861., ki določuje državnemu zboru sostavo (ki pa zdaj ni več v veljavi), določuje deželne uredbe na Češkem, Moravskem, Predarelskem, v Šleziji, Galiciji, Bukovini, Gornji in Spodnji Avstriji, na Kranjskem in Primorskem ter dopolnuje deželne uredbe na Štajerskem, Koroškem, Solnograjskem in Tirolskem.

Kaj pa je „decemberska ustava“?

S to ustavo od 21. decembra 1867 se je pre-naredil februarski patent in določila nova sostava državnega zbora po novem volilnem redu. Državni zbor je sestavljen iz gosposke zbornice in iz zbornice poslancev. Da je kaka postava veljavna, treba je, da jo sklenete obe zbornici in potrdijo svitli cesar.

Kteri možje sedijo v gosposki zbornici?

Udje gosposke zbornice so:

- 1.) Vsi polnoletni cesarski princi;
- 2.) dedno pravico (da gre od očeta na sina) do gosposke zbornice svetovalstva imajo nekatere imenitne in premožne plemenitaške hiše, katerim cesar to čast podelijo;
- 3.) vsi nadškofi in knezoškofi;
- 4.) drugi imenitni možje, odlični v državnih in cerkvenih zadevah, v znanostih in umetnostih, ktere cesar v zbornico pokličejo.

Ta čast je dosmrtna.

Kteri možje pa sedijo v zbornici poslancev?

Tam pa sedijo od ljudstva na šest let voljeni poslanci.

Volilna pravica je razdeljena na štiri vrste ljudi: Nekatere poslance volijo graščaki, nekatere mestjani, nekatere kupčijske zbornice in nekatere kmetske občine. Na posamične dežele so poslanci tako razdeljeni: Češka voli 92 državnih poslancev, Dalmacija 9, Galicija in Krakovsko 63, Dolenja Avstrija 37, Gorenja Avstrija 17, Salograd 5, Štajerska 23, Koroška 9, Kranjska 10, Bukovina 9, Morava 36, Šlezija 10, Turovlje 18, Predorlovo 3, Istra 4, Goriška 4, Trst 4.

Kakošne so pa „osnovne postavbe o splošnih pravicah državljanov“?

Te postavbe se glasijo:

1. člen. Vsi prebivalci, ki so v državnem zboru zastopani, imajo svoje avstrijsko državljanstvo. Postava določuje, kako se avstrijsko državljanstvo pridobi, kake pravice ima in kako se zgubi.

Opazke. Vsak zamore biti ob enem avstrijski in ogerški državljan. — Če Avstrijanka Ogra vzame, s tem ne zgubi avstrijskega državljanstva.

2. člen. Pred postavo so vsi državljani enaki.

Razlaga. Če se grof zoper postave pregreši, bo ravno tako kaznovan, kakor berač.

3. člen. Javne službe so vsem državljanom odprte. Če pa tujec (ki je izpod druge vlade) hoče javno službo dobiti, mora si prej pridobiti avstrijsko državljanstvo.

Razlaga. Vsak zamore postati minister ali škof ali sodnik ali zdravnik ali uradnik, naj bo že rojen v lepi palači ali v borni bajti; seveda le potem, če je te službe vreden in za njo dosti učen. Šole so pa vsakemu odprte.

4. člen. V mejah države se sme vsak preseliti, kamor hoče in tudi svoje premoženje tje prenesti. Kdor je v kaki občini naseljen in tam davke plačuje, sme tam za občinski zastop voliti in voljen biti pod istimi pogoji, kakor domači prebivalci.

Iz države se sme vsak izseliti, kogar ne veže vojaška dolžnost.

5. člen. Lastnina (premoženje) je nedotakljiva. Lastninska pravica se zamore prikrajšati le v slučajih in na tak način, kakor je to v postavah določeno.

6. člen. Vsak državljan sme v mejah države povsodi stanovati, posestva kupovati ter o njih odločevati po svoji volji; tudi si sme povsod svoj kruh služiti pod postavnimi pogoji.

Za mrtvo roko so pa iz ozirov na javni blagor dovoljene postavne omejitve te pravice nakupovanja posestev in svojevoljnega odločevanja o njih.

Opazke. Občina sme človeka, ki v občini ni domač (heimatsberechtig), ne pristojen (zuständig), iztirati, ako nima premoženja ne zaslužka ter se ne more izkazati, od česa da živi. — Človeka, ki ni domačin, sme občina iztirati tudi zaradi kaznivih dejanj; pa le potem, ako je ta dejanja storil, odkar je v tej občini, ne pa zavoljo dejanj, ki jih je storil že prej, ko ni bil še v občini.

7. člen. Vsaka gosposčina (graščinska pravica) in tlaka je za zmiraj odpravljena. Vsak na

zemljo navezani dolg in vsaka taka dolžnost se zamore odkupiti in odslej se nobeno posestvo ne sme zvezati s takimi neodkupljivimi dolžnostmi.

8. člen. Svoboda osebe je zagotovljena. Tu sem spada postava o osebni svobodi od dné 27. oktobra 1862., drž. zak. št. 87, ki se s tem sprejme med državne osnovne postave.

Kdor je bil protipostavno zaprt ali predolgo zaprt, ima pravico, tirjati, da ga država za to odškoduje.

9. člen. Hišna pravica je nedotakljiva. Tu sem spada postava o hišni pravici od dné 27. oktobra 1862., drž. zak. št. 88, ki se s tem sprejme med državne osnovne postave.

Opazka. Na kratko povedano, določuje ta postava, da se brez nujne potrebe hiša od strani v javnih službah stoječih osob ne sme drugače preiskavati, kakor na pismeno povelje sodnijsko, katero se mora gospodarju pokazati ali precej ali pa vsaj v 24. urah. Ako preiskava ni našla nič sumljivega, zamore gospodar tirjati, da se mu to pismeno potrdi.

10. člen. Tajnost zaprtih pisem se ne sme prelomiti in nobena oblast se pisem ne sme polastiti, razun slučaja hišne preiskave, ali če je bil kdo ravnokar zaprt, potem v slučaju vojske, ali na poseben ukaz sodnika po obstoječih postavah.

Razlaga. Ako bi bil kdo zaprt zavoljo tatvine ali goljufije ali drugih zločinov, in bi se zvedelo, da je ravnokar več pisem oddal, ktera bi utegnila njegovo krivdo spričati, sme sodnija seči po pismih in jih pregledati. V vojski pa je to potrebno, ker bi znal kak ogleduh ali pa izdajalec sovražnike v pismih poučiti, kako in kodi se naša vojska pomika. Sicer pa pisem ne sme odpirati ne poštar, ne žandar, sploh nobeden.

11. člen. Vsak ima pravico, peticije spisovati in odpošiljati. — Društvene peticije smejo odpošiljati le taka društva, ki so postavno potrjena.

Razlaga. „Petitije“ imenujemo tiste prošnje, ki jih pošiljamo ali na vlado (ministre), ali pa na ljudske zastope

(deželne zборе in državni zbor). — Če bi več pevcev v kako krčmo zahajalo in bi med seboj na tihem napravili svoj „pevski klub“ brez pisanih pravil, jim tega nihče ne brani; vendar pa nimajo pravice, v imenu tega „kluba“ peticije spisovati, ker društvo od vlade ni potrjeno.

12. člen. Avstrijski državljani imajo pravico, se zbirati in napravljati društva. Kako se imajo te pravice posluževati, to določujejo posebne postave.

Razlaga. S tem členom so dovoljeni ljudski shodi ali tabori, na katerih se ljudstvo zbere, da se posvetuje o raznih javnih zadevah. Vsak sme sklicati tak shod ali tabor, toda mora to naznaniti politični oblasti, na deželi okrajnemu glavarstvu tri dni poprej. Politična oblast pa ima pravico, tabor zabraniti, ako misli, da bi utegnil duhove razburiti in javni mir in red kaliti. Tabori, pri katerih nastopijo dobri govorniki ter ljudstvo poučujejo o splošnih zadevah in potrebah kraja, o javnih napravah, ki se vseh dotikajo, o političnih vprašanjih itd. so zelo koristni. Oni so tako rekoč politični misijoni, ki zavedne razveseljujejo, nevedne poučujejo, zaspane zbujejo in mrzle v nemajo. Živa beseda bolj v srce seže, kakor pisana; zato imajo tabori velik upliv na politiko, posebno v deželah, kjer se prepogosto ne prepovedujejo. Na Angleškem imajo tabori, tam „meetingi“ imenovani, veliko veljavo in moč. Ako se kak poslanec prav ne obnaša, ali če jim kaka postava ni po volji, brž skličejo tabor, spretni govorniki ljudstvo poučijo, zakaj da gre, nagnejo ljudstvo na svojo stran, in poslanci se morajo po javnem mnenju, to je, po ljudskih željah obračati. Tabori imajo tudi to dobro, da se ljudstvo jame bolj brigati za javne, občne reči in potrebe, in da je v političnih zadevah zmirom bolj poučeno.

13. člen. Vsak ima pravico, svoje misli prosto naznaniti z besedo ali s peresom, ali tiskom ali s podobami. Časniki in knjige se ne smejo stavljati pod cenzuro in tudi ne s tem omejiti, da bi smeli le tisti časniki izhajati, ki jih vlada dovoli. Avstrijskim časnikom se ne sme zabraniti pošiljanje po pošti.

Razlaga. „Cenzura“ je to, da se mora vse, kar je za tisk pripravljeno, že v rokopisu predložiti dotični oblasti in da sme ona prečrtati, kar se jej ne dopade. — Kdor hoče časnik izdajati, mu ni treba zato dovoljenja prositi, ampak samo naznaniti mora, kdaj ga bo začel izdajati, katere dneve,

kakošen bo zadržaj ali vsebina, kdo ga bo tiskal, kdo zakladal in prodajal in kdo bo za spise odgovoren.

14. člen. Vsak ima polno svobodo vere in vesti. Državljske in politične pravice niso odvisne od vere; vendar vera ne sme biti taka, da bi koga ovirala pri državljskih dolžnostih. Nobeden se ne sme siliti h kakemu cerkvenemu opravilu ali da bi se udeležil kake cerkvene slovesnosti, ako ni komu podložen, ki ima čez njega postavno oblast.

Razlaga. Vsak veruje, kar hoče. Naj bo Jud ali Turek, ima pri volitvah, pri kupčiji itd. tiste pravice, kakor kristijani. To postavo mnogi obžalujejo, ker so po njej Judje dobili preveč moči in veljave. — Prosti in odraščeni ljudje se ne morejo siliti, da bi v cerkev hodili; stariši pa vendar smejo svoje otroke k temu siliti, ker imajo čez nje postavno oblast. Ravno tako stojijo vojaki pod oblastjo svojih višjih.

15. člen. Vsaka postavno priznana vera (verska družba) ima pravico, da skupno opravlja svoje verske vaje in molitve, da svoje notranje zadeve sama vodi in oskrbuje, da poseduje in uživa svoje verske, učne in dobrodelne ustanove, zavode in zaklade, podvržena pa je, kakor vsaka družba, splošnim državnim postavam.

16. člen. Privrženci take vere, ki državno ni priznana, smejo svoje verske vaje imeti le doma v svojih hišah in stanovanjih, pa le potem, ako te vaje niso protipostavne ali pa pohujšljive.

17. člen. Veda in nje uk sta prosta. Učne in izgojevalne zavode ustanavljati in na njih učiti sme vsak državljan, ki je postavno dokazal, da je za to zmožen. Za hišni pouk pa ni treba tega dokaza. Za verski pouk v šolah mora skrbeti dotična cerkev ali verska družba. Država ima gledé vsega pouka in vse odgoje vrhovno vodstvo in nadzorstvo.

18. člen. Vsak si sme sam svoj stan izbrati in se za njega pripravljati, kjer in kakor hoče.

19. člen. Vsi narodi v državi so enako-pravni in vsak narod ima nedotakljivo pravico, da brani in goji svojo narodnost in svoj jezik (materino besedo). Država prizna ravnopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, uradu in javnem življenju. V deželah, kjer je več narodov, naj se javne šole tako uravnajo, da dobi vsak narod potrebne pripomočke, da se izomika v svojem jeziku, ne da bi se silil, učiti se drugega deželnega jezika.

Razlaga. Ta člen jasno pove, da se slovenski otroci ne smejo siliti v nemške in take šole, kjer se morajo nemško učiti, ako stariši in občine tega ne marajo; pové, da bi vlada sama morala skrbeti za slovenske šole in učne knjige, da se Slovenci izomikamo v svojem jeziku; pové pa tudi, da ima slovenščina pravico v uradnih (kancelijah) in v javnem življenju (na pošti, na železnicah itd.). Žalostno, da se ta člen tako malo spoštuje!

20. člen. Posebna postava bo določila, kdaj sme vlada začasno razveljaviti člene: 8, 9, 10, 12 in 13.“

Kaj je „državno sodišče“?

Državno sodišče na Dunaju razsojuje:

- a) če ni prav jasno, pod katero oblast kaka reč spada;
- b) pri prepirih med deželnimi zbori in osrednjimi oblastnijami na Dunaju;
- c) o tirjativah posamičnih dežel do cele države ali narobe, o tirjativah ene dežele do druge, ali ene občine ali osebe do države ali kake dežele;
- d) pri prepirih samoupravnih oblastnij različnih dežel;
- e) v pritožbah zavoljo prikrajšanja ustavno-političnih pravic, potem ko je bila stvar po upravnem potu že dognana.

Kaj spada pod državno sodišče, o tem gre razsodba le temu sodišču samemu. Zoper njegovo razsodbo ni več priziva (pritožbe).

Kaj je „upravno sodišče“?

Upravno sodišče razsojuje, če se kdo čuti v svojih pravicah prikrajšanega po kaki krivični razsodbi ali naredbi kake oblastnije cesarske, deželne, okrajne ali občinske. Tu sem pa ne spadajo stvari, katerim je prostor odločen pri sodnijah, pri državnem sodišču, ali ki zadevajo reči, ki so skupne z Ogersko; tudi ne stvari, o katerih smejo pravne oblasti same odločevati, pritožbe zoper imenovanja uradnikov, pritožbe zoper komisije, ki davke določujejo, disciplinarne zadeve in slednjič tudi ne pritožbe zoper upravne odloke, o katerih ima soditi najvišje sodišče, in pritožbe zoper kak odlok, ki je bil skupno sklenjen od upravne in sodnijske oblasti.

Upravno sodišče se sme še le potem na pomoč poklicati, ko je stvar na upravnem potu že dognana.

Kaj je „vladna izvrševalna“ oblast?

„Izvršiti“ se pravi, kako reč do vrha dognati, to je, popolnoma storiti. Ako bi se sklenile še tako dobre postave, če pa nikogar ni, ki bi za to skrbel, da se te postave tudi izpolnujejo, potem so brez koristi. To dolžnost pa, skrbeti, da se postave spolnujejo, imajo ministri, ki so podložni cesarju. Postava o „vladi“, to je, o cesarju in o ministrih, se glasi:

- 1.) Cesar je svet, nedotakljiv in neodgovoren.
- 2.) Cesar vlada s posredovanjem odgovornih ministrov in njihovih uradnikov.
- 3.) Cesar nastavlja in odstavlja ministre in imenuje po nasvetu dotičnih ministrov vse državne uradnike, kjer ni postavno drugače določeno.

4.) Cesar deli naslove (titelne), rede in druge državne odlike.

5.) Cesar je vrhovni poglavar vse vojske; on sme vojsko napovedati in mir skleniti.

6.) Cesar podpisuje državne pogodbe. Za veljavnost kupčijskih in takih pogodb, s katerimi se država ali nekteri njeni deli ali posamični državljani obremenijo, treba je tudi privoljenja državnega zbora.

7.) Denar se kuje v imenu cesarja.

8.) Kedar cesar vladarstvo nastopi, mora v pričo obeh zbornic državnega zbora s prisego obljubiti: „Da se bo zvesto držal državnih osnovnih postav in da hoče vladati v sporazumnosti z državnim zborom in s splošnimi postavami.“

9.) Ministri so za to odgovorni, da je to, kar vsak izmed njih v svojem delokrogu stori in zakaže, primerno ustavi in postavam. — Posebna postava določuje, kakošna je ta odgovornost, kako se sestavi sodišče čez zatoženega ministra in kako to sodišče postopa.

10.) Postave se razglašajo v imenu cesarja z dostavkom, da postavi pritrjujejo ustavni ljudski zastopi, in s podpisom enega odgovornih ministrov.

11.) Državne oblasti imajo v svojem delokrogu pravico, na podlagi postav dajati naredbe in ukaze, in podložne prisiliti, da te naredbe ravno tako spolnujejo, kakor postave. — Posebne postave urejajo izvršilno pravico upravnih oblastnij, kakor tudi pravice oborožene moči, ki je stalno uredjena za vzdržavanje javne varnosti, mirú in reda.

12.) Vsi državni uradniki so v svojem uradnem delokrogu za to odgovorni, da spoštujejo državne osnovne postave in da uradujejo v duhu državnih in deželnih postav. — Za veljavo te odgo-

vornosti morajo skrbeti tiste izvrševalne oblasti, katerim so dotični državni uradniki disciplinarno podložni. — V koliki meri so po državljanskem (civilnem) zakoniku poroki za krivične razsodbe in odloke, določuje posebna postava.

13.) Upravni uradniki morajo v svoji službeni prisegi tudi obljubiti, da se bodo zvesto držali državnih osnovnih postav.

Kaj so „delegacije“?

Čeravno je Ogerska s Hrvaško od drugih avstrijskih dežel ločena in ima svoje posebne postave, vendar so nekatere reči, ktere z Ogrri skupno oskrbujemo. V ta namen voli naš državni zbor iz svoje srede 60 mož, da se podajo v razgovor z Ogrri, in ti možje skupaj se imenujejo „avstrijska delegacija“. Ogerski zbor pa ravno tako izvoli 60 mož, in ti se vkup imenujejo „ogerska delegacija“.

Ktere so pa tiste zadeve, ki jih z Ogrri skupno oskrbujemo?

- 1.) Zunanje zadeve;
- 2.) kupčijske in druge pogodbe s tujimi državami, ki se pa morajo od avstrijskega in ogerskega zbora potrditi;
- 3.) skupna vojska in vojna mornarica (razun dovoljenja vojaških novincev);
- 4.) denarno gospodarstvo za skupne potrebščine;
- 5.) postave o colninah in sploh kupčijske zadeve;
- 6.) postave o užitninskem davku;
- 7.) o denarstvu in denarni veljavi;
- 8.) o železnicah, ki se dotikajo obeh državnih polovic;
- 9.) splošne postave o vojaštvu.

Skupne zadeve vodi posebno skupno ministerstvo, obstoječe iz treh ministrov:

Prvi minister je za zunanje zadeve; drugi je za skupno vojaštvo, in tretji minister je za skupno denarstvo ali gospodarstvo. Poslednje ministerstvo (skupnih financ) ima ob enem vrhovno oblast v Bosni in Hercegovini.

Kako se volijo „delegati“ ali udje delegacij?

Naša gosposka zbornica voli iz svoje srede 20 delegatov. Zbornica poslancev pa 40 delegatov, in sicer tako, da so delegati razdeljeni na dežele, in državni poslanci vsake dežele volijo toliko delegatov, kolikor jih je tej deželi odmerjenih. Češka voli 10 delegatov, Dalmacija 1, Galicija 7, Dolenja Avstrija 3, Gorenja Avstrija 2, Salograd 1, Štajerska 2, Koroška 1, Kranjska 1, Bukovina 1, Moravska 4, Šlezija 1, Tirolska 2, Predorlovo 1, Istra 1, Goriška 1, Trst 1.

B.

D r ž a v n i z b o r .

Ktere pravice ima državni zbor?

V delokrog državnega zbora spadajo:

- a) vojaške potrebščine in dovoljevanje vojaških novakov;
- b) dovoljevanje davkov in pristojbin, pregled državnih računov, posojila, konvertovanje (preložitve) dolgov, gospodarstvo z državnim nepremakljivim posestvom, postavodajstvo o monopolih, in sploh denarno gospodarstvo za vse dežele, ki so v državnem zboru zastopane;

- c) uravnava denarja in njega vrednosti ter denarnega kovanja, postave o colninah, kupčijskih zadevah, pošti, telegrafu, železnicah, državnih cestah, parobrodih in ladijah;
- d) postave o rokodelstvih in obrtnijah, o bankah, privilegijah, o meri in vagi;
- e) postave zoper človeške in živinske bolezni in kuge;
- f) postave o državljanstvu in domovinstvu, o ljudskem štetju in popotnih listih;
- g) postave o verstvih (verah), društvih, ljudskih shodih in o tiskarstvu (časnikih, knjigah);
- h) postave o šolah;
- i) postave o kazenskem in civilnem pravu (razun tega, kar spada pod deželne zборе);
- k) postave o sodnijah in upravnih oblastnijah;
- l) izvrševalne postave za splošne državljanske pravice po osnovnih postavah, za državno sodišče, za sodnijsko in vladino oblast;
- m) postave o dolžnostih in razmerah posamičnih dežel med seboj;
- n) določila, kako se naj rešujejo skupne zadeve z Ogersko.

R a z l a g a.

Kaj je „konvertovanje“ dolgov?

„Konvertirati dolg“ se pravi, ga spremeniti, presukati ali preložiti. Če sem sosedu Petru 1000 gld. dolžen in sem se zavezal, mu dajati po 6 od sto obrestij, vrže to na leto 60 gld. obrestij. Zdaj pa pride sosed Pavel in reče, da mi posodi 1000 gld. za 4 od sto. Meni tedaj kaže, od Pavla vzeti 1000 gld. na posodo, kateremu imam plačati le 40 gld. obresti, ter izplačati Petru dolžnih 1000 gld. Tako sem dolg „preložil“ ali „konvertiral“ in sem vsako leto za 20 gld. na boljem.

Kaj je „monopol“?

Če si država sama pravico pridrži, kako reč prodajati po kakoršni ceni hoče, ali če to pravico komu drugemu prepusti, to se pravi „monopol“. V naši državi na pr. nihče ne sme soli ali tobaka prodajati, kakor država sama. To je državni „monopol“.

Kaj je denar?

Denar je žlahtna ruda, zlato ali srebro, ki ima visoko ceno in se tedaj lahko vzame za blago. Posamični kosi te žlahtne rude so denarji.

Kako pa pride malovredni papir do tiste veljave, kakor žlahtne rude?

Papirnati denarji niso drugega, kakor dolžna pisma. Državna denarnica mora toliko zlata ali srebra v svoji shrambi imeti, kolikor izdá bankovcev, potem so bankovci zlato ali srebro, ker so nakaznice ali dolžna pisma na tisto žlahtno rudo, ki je v denarnici. Vzemimo, da je v kakem kraju bogat posestnik z imenom Podlesnik, kterega vsi trgovci, prodajalci, krčmarji in drugi ljudje poznajo, da ima veliko posestvo brez dolga. Ta dobi povsod blago, tudi brez denarja. Recimo, da Podlesnik kaj zida, pa ko sobota pride, nima ravno dosti denarja, da bi delavce izplačal. Delavci ne morejo čakati, ker njih družine potrebujejo živeža. Podlesnik gre in napiše vsakemu delavcu listek, na pr. „delavcu A. sem dolžen 10 gld., komur ta listek prinese, naj mu da na moje ime za 10 gld. blaga, potem naj listek o svojem času k meni prinese in jaz mu bom 10 gld. izplačal.“ Drugemu delavcu naredi listek za 5 gld., tretjemu za 50 gld., kolikor je komu dolžen. Prodajalci v tem kraju Podlesnika poznajo, zato dajo radi delavcu toliko blaga, kolikor je listek vreden, in kolikor bi dela-

vec manj blaga vzeli, toliko mu dajo v gotovem denarju nazaj. Prodajalec, krčmar ali kdorkoli si bodi, ki je ta listek v roke dobil, gre čez nekaj časa k Podlesniku, mu pokaže listek in Podlesnik mu izplača, kolikor je na listku zapisano. Tako je prodajalec svoj denar dobil, za delavca je bil pa Podlesnikov listek toliko, kakor zlat ali srebern denar. Zdaj mislimo, da vsi razumete, kaj je papirnati denar. Vsak bankovec je nakaznica ali listek s podpisom cesarske blagajnice, na katerem stoji, koliko ima kdo od blagajnice tirjati. Če je tedaj državna blagajnica premožna, bogata, potem papir ravno toliko velja, kakor srebro; papir sicer nič ni vreden, pa podpis cesarske banke je kaj vreden, in na vsakem bankovcu najdete tak podpis. Če pa pride vojska, da državna blagajnica svojo žlahtno rudo, srebro in zlato za vojaške potrebe porabi, potem tistemu, ki z bankovcem pride in hoče za njega srebro imeti, ne more nič dati, — in potem še le zgubi papirnati denar svojo vrednost. To pa ni pri vsaki vojski. Le kedar je država v tako slabem stanju, da je že prej komaj ali le z dolgovi shajala, potem seveda o vojskinem času popolna suša nastane.

Ali zamore cesarska banka toliko papirnatih denarjev narediti, kolikor se jej poljubi?

Kdor je prejšnji odstavek pazljivo prebral, bo brž spoznal, da to ni mogoče. Če bi zgoraj omenjeni Podlesnik več dolžnih listkov spisal, kakor je vse njegovo posestvo vredno, potem bodo ljudje kmalo začeli z glavami majati in njegovi listki bodo kmalo svojo ceno zgubili. Komur bo zapisal 10 gld., morda bo iz začetka komaj 5 gld. na nje dobil; pozneje pa, ko se bo razvedelo, da vse mrgoli takih listkov, potem bodo za listek, ki se glasi na 10 gld., morda komaj 1 gld. dajali. Ravno taka je

pri državni denarni banki. Ona mora toliko srebra ali še več, v svojih shrambah imeti, kolikor bankovcev izdá. Kakor hitro pa ljudje zvedo, da v blagajnici nič ni srebra, potem tudi za bankovce več ne marajo in njih cena hitro pade. Stari ljudje se bodo tega še dobro spominjali.

Kakošen razloček je med „rokodeljstvom“ in med „obrtujo“?

Rokodeljstvu pravijo po Koroškem tudi „ant-verh“; postavim: črevljar, krojač, kovač, mizar, tkalec, ključavničar, pasar, pekar, sodar, kolar, brivec itd., to so rokodelci, ker z „roko delajo“.

„Obrtniki“ so pa sploh ljudje, ki si s kakim opravilom svoj kruh služijo, tedaj ne samo rokodelci, ampak tudi krčmarji (gostirji), natakarji, agenti, posredovalci služeb, branjevci, mešetarji itd.

Kaj je „privilegij“?

Če kdo kak nov stroj (mašino) iznajde (izmisli), potem sme vlado prositi, naj mu dovoli pravico, da sme samo on take stroje izdelovati in prodajati. Ako mu vlada to dovoli, ima on edini pravico „privilegij“; noben drug teh reči ne sme izdelovati in prodajati.

Kaj je „colnina“?

„Col“ ali „colnina“ je tisti davek, ktereга morajo taki plačati, ki iz tujih držav kako blago čez mejo k nam pripeljejo. Taka colnina se naklada na tuje izdelke in pridelke.

Kaj so „izdelki“?

To so stvari, ktere ljudje z rokami ali stroji iz surovine izdelujejo; na pr. sukno, platno, usnje, kotonina, hišna oprava, stroji in mnogo tacega.

Komu koristi colnina na izdelke?

Ona koristi domačim rokodelcem in tovarnarjem. Kajti če znajo ljudje v tujih deželah čevlje ali obleko bolje in boljši kup izdelovati in to pri nas prodajajo, potem bodo vsi rajši tuje čevlje in tujo obleko kupovali, domači čevljarji in krojači pa zgubijo zaslužek ali pa so prisiljeni, boljši kup delati, tedaj manj zaslužiti. Ravno taka je pri drugih izdelkih. Če morajo pa tujei od svojih izdelkov na meji davek plačati, potem svojega blaga ne morejo tako dober kup dajati, če hočejo še kaj zraven zaslužiti.

Za ktere izdelke je colnina koristna?

Za tiste, ki se izdelujejo tudi v naši državi. Če morajo tujei od svojih izdelkov visoko colnino plačati, potem se jim ne izplača, voziti jih k nam; domači obrtniki potem več zaslužijo, in denar ostane doma. Če se pa colnina naloži na take izdelke, katerih pri nas ne izdelujejo, pa so vendar potrebni, potem se domačim državljanom, ki te izdelke potrebujejo, le novo breme naloži. Če blaga ne dobijo dober kup, ga morajo pa drago plačati, ker brez njega biti ne morejo; tedaj colnine ne plačajo tujei, ki lahko ceno za toliko povišajo, ampak domačini jo plačajo.

Kaj so pa „pridelki“?

„Pridelek“ je to, kar s pomočjo človeškega dela zemlja rodi, na pr. žito, živina, vino, sadje itd.

Komu koristi colnina na pridelke?

Ona koristi domačim kmetom. Kajti v Ameriki, Indiji, Rusiji, Rumuniji imajo kmetje boljše zemljo, dostikrat tudi manjše davke (posebno v Ameriki); zato več žita pridelajo in ga

lahko boljši kup dajo, kakor naši kmetje. Če morajo pa na meji nekaj colnine plačati, potem cene našega žita ne morejo tako stiskati in ponižati.

Ali pa tudi colnino od kave tujci plačajo?

Tujcem je sicer naložena, plačamo jo pa vendar le mi. Kajti pri nas kava ali kofé ne raste, tedaj tujci lahko s ceno poskočijo, kolikor hočejo, in kolikor se jim colnine naloži, toliko ceno povišajo, in tako le mi plačujemo colnino. Ko se je upeljala colnina na kavo, se je tista precej podražila.

Ali je dobro, na žito ali živino nakladati previsoko colnino?

Kakor tudi je colnina na domače pridelke za kmeta koristna, ker pridelkom obvaruje ceno, vendar previsoka ne sme biti. Naše dežele namreč ne pridelajo preveč žita in živine, včasih obojega še primanjkuje, in morajo nam druge dežele na pomoč priti. Ako bi se pa na tuje pridelke previsoka colnina naložila, da bi tuje trgovce čisto odgnala, potem bi se živež v državi silno podražil, in revni ljudje, ki nimajo polja, bi začeli močno stradati. Tako se je zgodilo in se godi v Nemčiji, kjer je Bismark mejo zaprl proti ruskemu žitu. Ker Nemčija ne pridelala toliko žita, kolikor ga potrebuje, postala je moka silno draga, in revni ljudje si ne morejo več kruha privoščiti, ampak živijo le ob krompirju (repici).

Kaj je ljudsko štetje?

Od časa do časa se v celi državi prešteje, koliko je vasij, hiš, živine, ljudi moškega in ženskega spola, koliko oženjenih in neoženjenih, koliko Nemcev, Čehov, Slovencev, Hrvatov itd.

Ktere številke so v političnem oziru najbolj imenitne?

To so številke, ktere nam povejo, koliko je v kaki deželi Nemcev ali Slovencev. Več ko je v kaki

deželi Slovencev, toliko več pravice imajo, da se poslušajo tudi njih glas. Naši nasprotniki so to brž porabili v svojo korist in so na Koroškem mnogo Slovencev pregovorili, da so se zapisali za Nemce, ali pa so take, ki pisati ne znajo, kar sami ne da bi gosposka to zvedela, zapisali za Nemce. Tako se je godilo posebno v Celovški okolici, v Borovljah in v Pliberku. Na vsem Koroškem pa so gotovo dvajset tisoč Slovencev manj našteli, kakor jih je v resnici. Posebno pripravno je za nje to, da se ne praša „ali si Slovenec ali Nемеc?“ ampak „kteri je tvoj občevalni jezik?“ Občevalni jezik je pa tisti, ktereга navadno govorimo. Za avstrijske dežele, kjer je toliko narodov namešanih, je štetje po „občevalnem jeziku“ zelo neprimerno; kajti mnogo je ljudij, ki znajo po dva ali še po tri jezike. Če s Slovencem govorim, je slovenščina moj občevalni jezik, če pa z Nemcem, potem je nemščina. Tako so se lahke vesti mnogi Slovenci zapisali za Nemce, ker znajo tudi nemško govoriti. Vendar pa naši nasprotniki, kedar je štetje njim na korist končano, ne ostanejo pri resnici in ne rečejo „toliko je ljudi, ki nemško znajo, čeravno niso vsi Nemci,“ ampak oni pravijo „toliko je Nemcev!“ Vendar pa je zaukazano, da sme vsak le en sam jezik zapisati, čeravno bi jih morda več znal. Ker bomo že prihodnje leto zopet ljudsko štetje imeli, opominjamo vse Slovence, naj se ne dajo preslepiti in pregovoriti, ampak naj se zapišejo za Slovence.

Zakaj pa je to potrebno?

Povedali smo že, kako znajo nasprotniki te številke obračati v svojo korist. Najrajši bi videli, ko bi mogli vse koroške Slovence pregovoriti, da bi se zapisali za Nemce. Potem bi lahko v svet trobili: „Koroška dežela je čisto nemška, in slo-

venščina tukaj nima nobene pravice več!“ To se jim seveda ne bo posrečilo, vendar pa utegnejo mnogo tisoč Slovencev na svojo stran pregovoriti ali pa svoje slovenske posle brez njih vednosti za Nemce zapisati. Tako bodo število Slovencev kar le mogoče skrčili in potem porečejo: „Slovencev na Koroškem je že tako malo, da skoro ni več vredno o njih govoriti; v kratkem bodo vsi zginili; zato pa naj le nemščina velja po šolah in uradnih!“ Vsi slovenski rodoljubi naj tedaj ljudstvo učijo, kako imenitna je ta reč, in naj pazijo, da se bo štetje pravilno vršilo!

Še nekatere določbe o državnem zboru.

Postavne predloge sme staviti vlada pa tudi poslanci. — Da postava obvelja, treba, da jo sprejmete obe zbornici in potrdijo svitli cesar. — Če se za kako reč prosi (na pr. za podporo pri velikih nesrečah), in državni zbor ne zboruje, smejo tudi cesar v porazumljenji s svojimi ministri kaj zaukazati, kar spada sicer v delokrog državnega zbora; ministerstvo pa je za take ukaze odgovorno. Na tak način brez državnega zbora pa se ne sme zaukazati: prememba ustave, trajno obteženje davkoplačevalcev in prodaja državnih posestev. Kedar se državni zbor zopet snide, morajo se mu taki začasni ukazi v potrjenje predložiti. — Da je kak sklep veljaven, mora biti pričujočih (v zbornici) najmanj 100 poslancev, v gosposki zbornici pa 40 gospodov. Za navadne reči zadostuje večina navzočih (prisotnih); toda za spremembo ustave in državnih temeljnih (osnovnih) postav, za postave o državnem sodišču, o sodnijski, o vladni izvrševalni oblasti, treba je, da je prisotna vsaj polovica poslancev (177), in da glasujete dve tretjini za predlog. — Poslanci niso navezani na ukaze ali navodila svojih volilcev. — Za svoje glasovanje

niso poslanci nikomur odgovorni, za svoje besede pa le državnemu zboru. — Noben poslanec se ne sme zapreti ali pred sodnijo pozvati, dokler v to ne privoli zbornica. — Poslanci so voljeni na 6 let; cesar pa smejo na predlog svojih ministrov državni zbor tudi prej razpustiti, ko ni še pretekla šestletna dōba. — Seje obeh zbornic so javne. Smejo biti pa tudi tajne, ako predsednik ali 10 poslancev to želi, in če potem, ko so poslušalci odstranjeni, zbornica tej naredbi pritrdi.

Volitve v državni zbor.

Kako so razdeljeni državni volilni okraji po deželah, koder prebivajo Slovenci?

Na Koroškem volijo: Veliki posestniki 1 poslanca, mesta in trgi 3 poslance, kupčijska zbornica 1 poslanca, kmetske občine 4 poslance.

Na Štajerskem volijo: graščaki 4 poslance, mesta 8 poslancev, kupčijski zbornici 2 poslance, kmetske občine 9 poslancev.

Na Kranjskem volijo: Graščaki 2 poslance, mesta 3 poslance, kmetske občine 5 poslancev.

V Istri volijo: Graščaki 1 poslanca, mesta in kupčijska zbornica 1 poslanca, kmetske občine 2 poslance.

Na Goriškem volijo: Graščaki 1 poslanca, mesta in kupčijska zbornica 1 poslanca, kmetske občine 2 poslance.

V Trstu voli: mesto z okolico 3 poslance, kupčijska zbornica 1 poslanca.

Kteri volilni okraji pa nas Slovence najbolj zanimajo?

Gotovo tisti, v katerih je nam Slovincem mogoče zmagovati s svojim kandidatom (priporočenim

za poslanca), ali pa kjer bi morda v prihodnosti enkrat zamogli zmagati, ali pa vsaj, kjer bi enkrat tudi slovenski glasovi utegnili odločiti, ako bi bila nasprotna stranka razcepljena.

Ti volilni okraji pa so :

Na Koroškem :

1.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Velikovec, Doberla ves, Kaplja, Pliberk, Celovec, Trg (Feldkirchen). (Če obvelja dr. Ferjančičev predlog, se bo okraj Feldkirchen od tega volilnega okraja odcepil in pridružil Špitalskemu.)

2.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Beljak, Rožek, Paternion, Podklošter, Trbiž, Borovlje. Če obvelja dr. Ferjančičev predlog, se bo sodnija Paternion od tega volilnega okraja odcepila in pridružila Špitalskemu; nasprotno pa se sodnija Št. Mohor izlušči iz volilnega okraja Špitalskega in pridruži Beljaškemu.)

3.) Mesto Celovec.

Na Kranjskem :

1.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Ljubljanska okolica, Vrhnika, Litija, Zatičina, Ribnica, Lašiče.

2.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Postojna, Bistrica, Senožeče, Vipava, Logatec, Lož, Idrija.

3.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Kranj, Loka, Tržič, Kamnik, Brdo, Radovljica, Kranjska Gora.

4.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Novo mesto, Krško, Kostanjevica, Črnomelj, Metlika.

5.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Kočevje, Trebno, Žužemberk, Radeče, Mokronog.

6.) Mesto Ljubljana s kupčijsko zbornico.

7.) Mesta in trgi Kranj, Kamnik, Loka, Tržič, Radovljica, Idrija, Postojna, Vrhnika, Lož.

8.) Mesta in trgi Novomesto, Višnja Gora, Krško, Kostanjevica, Črnomelj, Metlika, Kočevje, Ribnica.

9.) in 10.) Graščaki.

Na Štajerskem:

1.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Maribor, Slovenska Bistrica, Konjice, Slov. Gradec, Marenberg.

2.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Ptuj, Ormož, Št. Lenart, Rogatec, Šmarije, Ljutomer, Gorenja Radgona.

3.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Celje, Vransko, Gornji Grad, Laško, Šoštanj, Brežice, Kozje, Sevnica.

4.) Mesta in trgi Maribor, Slovenska Bistrica, Slov. Gradec, Muta, Marenberg, Vuzenica, Ptuj, Št. Lenart, Ormož, Ljutomer, Središče.

5.) Mesta in trgi Celje, Žalec, Vitanje, Vojnik, Laško, Mozirje, Gornji Grad, Ljubno, Vransko, Rogatec, Šmarije, Brežice, Sevnica, Kozje, Konjice, Šoštanj.

Na Goriškem:

1.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Gorica, Kanal, Ajdovščina, Tomlin, Cirkno, Bolec, Sežana, Komen.

2.) Mesta in trgi Gorica, Kormin, Gradiška, Červinjan, Tržič, Oglej, Grad, Tolmin, Bolec, Kobarid, Kanal, Ajdovščina, Sežana, kupčijska zbornica Goriška.

3.) Veliki posestniki.

V Trstu:

1.) Tisti volilni okraj, kjer voli okolica s četrtim razredom mestnih volilcev.

V Istri:

1.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Poreč, Matavun, Buje, Koper, Piran, Buzet, Dinjan, Pulj, Rovinj.

2.) Kmetске občine v sodnijskih okrajih Pazin, Labin, Volovsko, Podgrad, Krk, Čres, Lošinj.

3.) Mesta in trgi Poreč, Koper, Piran, Rovinj, Buzet, Izla, Mile, Novigrad, Umag, Matavun, Buje, Vizinada, Pazin, Labin, Plomin, Dinjan, Pulj, Lošinj Mali, Lošinj Veliki, Čres, Krk, Volovsko, Kastva, Lovrana, Mošćenice.

(Opomba. Pri kmetских občinah so tisti kraji, ki so razprto tiskani, volilni kraji. Navadno tiskane sodnije volijo v krajih, ki so pred njimi razprto tiskani.)

Ali je volilna pravica pravično razdeljena?

Nikakor! Ampak kmetско ljudstvo je močno prikrajšano. Pogledjmo na Koroško. Mestjanov je okoli 50.000 in davka plačajo okoli 150.000 gld., pa volijo (če se prišteje kupčijska zbornica) ravno tako 4 poslance v državni zbor, kakor kmetски posestniki, ki zastopajo okoli 300.000 duš in plačajo okoli 600.000 gld. davka. Ravno tako slabo razmerje je po drugih deželah. Decembersko ustavo so pač liberalci izdelati in ker imajo ti v mestih več zaslonbe, dali so mestjanom več politične pravice.

Kdo pa ima volilno pravico za državni zbor?

Da ima kdo volilno pravico za državni zbor, treba je, da ima te lastnosti: *a)* da je avstrijski državlján, *b)* da je moškega spola, *c)* da je 24 let star, *d)* da je sam svoj gospodar, *e)* da plača vsaj 5 gld. neposrednega (direktnega) cesarskega davka (kteremu se sme uštevati tudi vojna doklada) in *f)* da ni drugih zadržkov.

Kteri so pa ti „drugi zadržki“?

Volilno pravico zgubi: 1.) Kdor je pod jero-
bom ali kuratelom; 2.) kdor dobiva miloščino iz
občinske blagajne, ali jo je še pred letom dobival;
3.) kdor pride v konkurz (krido); 4.) kdor je bil
kaznovan zavoljo tatvine, izneverjenja ali goljufije,
pa še ni potekel postavni čas, v katerem nasledki
takih kaznij zamrjejo (pri zločinih ali hudodelstvih
v 5 letih, pri prestopkih v 3 letih).

Kdo sme voljen biti?

Za poslanca sme voljen biti, kdor je avstrijski državljan, 30 let star, ter ima v kateri koli avstrijski deželi volilno pravico.

Če ima graščak tudi hišo v mestu, ali če ima mestjan tudi kmetijo, ali smeta na dveh krajih voliti?

Ne! Vsak sme le enkrat voliti, v eni volilni skupini. Graščak voli z graščaki, mestjan pa z mestjani.

Če ima kdo posestva v raznih občinah, v kateri pa sme voliti?

V tisti, kjer stanuje. Če pa v nobeni teh občin ne stanuje, potem voli tam, kjer največ davka plača.

Kdo pa sme vendar dvakrat voliti?

Udje kupčijske zbornice. Enkrat za se kot mestjani, drugič v kupčijski zbornici kot svetovalci.

Kako se voli v mestih?

V mestih ne poznajo volilnih mož, vsak oddá naravnost svoj glas za tistega poslanca, ktereга hoče voliti. Tudi jim ni treba daleč na volišče hoditi, ampak volijo doma v svojem mestu v mestni hiši.

Kako se voli na kmetih?

Na kmetih volijo najprej zaupne može (Wahlmänner). Vsaka občina voli za se svoje volilne ali zaupne može. Občina do 500 duš ima enega zaupnega moža, če jih ima več duš, potem voli toliko zaupnih mož, da pride eden na 500 duš in kar jih čez ostane, zaležejo zopet za enega zaupnega moža. Tisti, ki imajo volilno pravico, se zberejo na določeni dan in čas pri županu ali kjer jim je rečeno, ter zapišejo vsak na svoj listek toliko zaupnih mož, kolikor jih sme občina voliti. Kteri so dobili največ glasov, so izvoljeni za zaupne može. Volilni komisar naznani okrajnemu glavarju imena izvoljenih zaupnih mož in okrajni glavar jim pošlje poverilno izkaznico (Legitimations-Karte), ktero morajo s seboj nesti, kedar pozneje gredo voliti poslanca v tisto mesto, kamor jim je ukazano.

Kaj bi bilo, ko bi okrajni glavar na ktereга pozabil, da mu ne bi poslal izkaznice?

Dan pred volitvijo naj se zaupni mož osebno oglasi pri okrajnemu glavarstvu in naj tirja izkaznico.

Kdo naredi imenik volilcev?

Župan ima za to skrbeti, da se imenik volilcev sestavi.

Kdo sme ta imenik pregledati, če je v redu?

Vsak volilec. Župan mora naznaniti, kdaj in kako dolgo bo imenik volilcev v županskem uradu na ogled ležal. Vsak volilec sme v tem času imenik pregledati, če ni kak volilec izpuščen, ali če ni kdo vpisan med volilce, ki nima volilne pravice.

Če imenik ni v redu, kam gre pritožba?

Ako župan spozna, da se je zmotil, lahko sam popravi imenik prvotnih volilcev, in stvar je

rešena. Ako se pa župan in pregledovalec imenika ne moreta sporazumeti, sme pregledovalec narediti pismo pritožbo, ki se imenuje „reklamacija“ in župan jo mora v treh dneh poslati na okrajno glavarstvo. Ako tudi tisto pritožbe ne reši ugodno, dovoljen je v treh dneh priziv ali pritožba na cesarskega namestnika (oziroma deželnega predsednika). Kakor on odloči, to velja.

Kaj se potem zgodi?

Kedar so zaupni možje izvoljeni, pošljejo se jim izkaznice, ktere morajo na dan volitve s seboj prinesiti. S plakati in naznanili po časnikih se razglasi, na kateri dan in v katerih mestih se bodo volili poslanci. Zaupni možje se zberejo tisti dan v volilnem prostoru ob določeni uri, navadno že dopoludne. Ko jih je že nekaj zbranih, prične se volitev s tem, da izvolijo zaupni možje iz svoje srede volilno komisijo, ktera z volilnim komisarjem vodi celo volitev.

Ali smejo zaupni možje, ko so svoj glas oddali, precej domov oditi?

Ne! Včasih se volitev dopoludne ne skonča. Ako je namreč več kandidatov in nobeden ni dobil večine glasov, potem je popoldne ožja volitev med tistima dvema, ki sta dobila največ glasov. Ako bi naši koj odšli, prej ko bi vedeli, da je poslanec že za gotovo voljen, potem bi nasprotniki popoldne lahko zmagali.

Ali so volitve za državni zbor imenitne?

Seveda so silno imenitne. Že zgoraj smo našli, kako velike pravice ima državni zbor. Cesar in ministri ne delajo postav, ampak poslanci jih delajo. Če izvolimo dobre poslance, bomo dobili dobre postave, in tudi narobe. Mi Slovenci moramo vse moči napeti, da dobimo v državnem zboru zmi-

rom več poslancev; kajti več ko jih bo, večo moč in veljavo bodo imeli, več bo njih beseda izdala. Že prihodnje leto 1891 bomo zopet imeli volitve za državni zbor. Pripravljajmo se že zdaj, da bodo te volitve srečne za nas!

Kako se je treba na volitve že prej pripravljati?

Vojščaki ali žolnirji se vadijo za boj že tedaj, ko je še vse mirno in tiho, in morda še nobeden na vojsko ne misli. Kedar je sovražnik že pred durmi, tedaj še le za vojsko se pripravljati, se oboroževati in zakladati ter vojake v orožju vaditi, to bi bilo že prepozno. Ravno taka je tudi pri duševni vojski, kar so volitve. Najboljša priprava za dobre volitve je to, da ljudi poučujemo, kaj hoče naša slovenska stranka in kaj hočejo nasprotniki. Kdor ni poučen v političnih zadevah in nobenega časnika ne bere, tak je ob času volitve kakor zgubljena ovca; potegnejo ga sem, potegnejo ga tje; kdor ga ima zadnji v rokah, tistemu verjame. Zato pa ni dosti, slovenski domoljub, da si ti sam poučen o političnih vprašanjih, treba je, da tudi druge poučiš, potem te bodo o času volitev ubogali, in nasprotnikom se ne bodo dali ugrabiti in zapeljati.

Vsak domoljub naj v svoji občini napravi politično stranko, to je, on naj poišče vse poštene in razumne može svojega kraja; naj se večkrat z njimi razgovarja o političnih vprašanjih; in kedar jih je že več na svojo stran pridobil in ogrel, potem naj gleda, da se ti možje vsi skupaj včasih zberejo v kaki gostilnici in se dogovarjajo o javnih zadevah. Najložeje se to zgodi v krajih, kjer imajo že itak navado, da se posestniki shajajo v nedeljo po litanijah v kaki gostilnici. Več ljudij, ki so enih mislij o političnih vprašanjih, se imenuje politična stranka. Tako stranko vsak domoljub lahko napravi v svojem kraju. Ni treba, da

jih je prav veliko. Seveda več ko jih je, boljši je. Pa včasih je zadosti pet ali šest veljavnih posestnikov, ako le ti trdno vkup držijo, da potegnejo za seboj vse druge sosede, posebno tam, kjer nasprotna stranka ni „organizirana“, to je, urejena, da ima le nekatere kričače, ki pa ne vedo prav, kaj jim je storiti. Kjer je pa nasprotna stranka močna in urejena, tam morajo domoljubi modro in previdno postopati in vse svoje moči na to obrniti, da nasprotnikom na tihem odtrgajo zdaj enega, zdaj drugega privrženca in ga dobro na se privežejo. Tako bo nasprotna stranka zmirom slabejša, naša pa zmirom močnejša. Tako je treba postopati. Prazno pa je, pregovarjati pijance, omahljivce, kruhorce in druge šalobarde, ki danes potegnejo z nami, jutri z nasprotniki. Takim je za en liter vina več, ko za vso domovino. Take le pri miru pustite, ti vam ne bodo dosti škodovali; zadosti je, da pridobite vse verne, možke, resne, poštene in zanesljive posestnike! Taki bodo v občini zmirom prvo besedo imeli in še pri nasprotnikih so veljavni, čeravno za noben denar z njimi ne potegnejo.

Domoljubi naj tudi širijo med ljudi slovenske knjige in časnike. Kdor „Mir“ pridno prebira, na tega bi skoraj prisegli, da ne bo volil na nemško stran. Seveda tukaj niso ušteti vohuni, ki „Mir“ le iz radovednosti berejo, da bi v njem kaj protipostavnega našli, da bi ga potem lahko tožili.

Najboljši pomoček za politično omiko so pa katoliško - politična društva, ki napravljajo javne zборе, na katerih se sme svobodno govoriti o političnih rečéh.

Kaj je storiti, kedar so volitve že razpisane?

Tedaj pravi domoljub po koncu plane in se podá na trdo, neumorno delo, v vroči boj, kakor hrabri vojak, kedar začuje gromenje kanonov.

Kaj mora domoljub vse storiti?

1.) Naj zbere vse može svoje stranke v svoji hiši, ali kje drugje, da se z njimi pogovori, kako bo treba postopati, ktere može postaviti za volilne ali zaupne može itd.

2.) Zanesljivi domoljubi si razdelijo vse omahljivce med seboj, da jih pridobijo za našo stran, pa le z besedo, s poučevanjem, nikdar s podkupovanjem, to je ostro prepovedano. Na primer tako: Domoljub A. prevzame omahljivca X., ker je njegovim otrokom boter in ga bo tedaj A. najlože pridobil; omahljivca Y. pa prevzame domoljub B., ker sta soseda in prijatelja, zato ga bo le B., če sploh kdo, zamogel pridobiti; med tem ko prevzame omahljivca Z. domoljub C., ki mu je že večkrat iz zadrege pomagal. Tako si morajo zanesljivi domoljubi razdeliti vse posestnike svoje občine, pri kterih je le še količkaj upanja. Odločne nasprotnike pa skušajte vsaj tako daleč pripraviti, da k volitvi ne bodo šli. Vse tiste pa, ki ste jih za se pridobili, morate k volitvi pripeljati. Listke, na kterih so zapisana imena zaupnih mož, ktere mislite voliti, morate že prej spisane imeti, da jih že pred volitvijo razdelite med svoje pristaše, pa še nekaj več, ker je mogoče, da še pred volilno izbo kterega pridobite.

3.) Brž ko župan naznani, da je imenik volilcev že sestavljen in da bo ležal na ogled osem dnij, mora se eden ali več domoljubov koj drugi dan v županski urad podati in pregledati imenik, če ni kateri od naših izpuščen ali kateri od nasprotnikov upisan za volilca, ki mu volilna pravica ne gre. Ako najdejo kako pomoto, naj to povedó županu in če imenika noče popraviti, naj brž spišejo pritožbo, ktero mora župan na okrajno glavarstvo poslati, kakor smo zgoraj povedali. Ako pa določeni čas ali dôbo zamudite, potem pritožbe ne ve-

ljajo več. Tudi imenika ne bode več videli, če ga v tistih osmih dneh niste pregledali, ko je na ogled ležal.

4.) Pri izbiranju zaupnih mož, kateri gredo potem poslanca volit, ne glejte toliko, kateri bi bil bolj bogat ali veljaven, ampak kateri je najbolj za nesljiv. Kdor se je že enkrat dobro obnesel, tega izvolite zopet; kdor jo je pa že enkrat izvil in vam figo pokazal, tega ne volite nikoli več, če bi vam prav zvestobo prisegal. To pa ni prav, vse zaupne može izbrati iz ene vasi, ker potem so druge vasi razžaljane in znajo pri kaki drugi volitvi z nasprotniki potegniti. Zaupni možje naj se iz več krajev vzamejo, tako da zastopajo celo občino.

Kaj je svetovati zaupnim možem?

Zaupnim možem, ki imajo na določeni dan poslanca voliti in ki imajo do tistega mesta, kjer je volitev, morda več ur hodá, tem je svetovati, da se že prej ta dan podajo na pot in da se na večer pred volilnim dnevom vsi skupaj zberejo v kaki gostilni. Zvečer se še pogovorijo, morda se jim pokaže tudi tisti mož, ki ga mislijo voliti, ter jim razloži, kako hoče postopati na korist svojih volilcev; drugi dan pa gredó vsi skupaj o pravi uri na volišče in izvolijo volilno komisijo. S tem se zabrani, da nasprotniki ne morejo ktereга naših zaupnih mož ujeti, ali ga od volitve odvrniti. Zgodilo se je že, da so ktereга tako upijanili, da ni mogel k volitvi in stranka je en glas zgubila. Včasih ga pa tudi pregovorijo ali pa podkupijo. Noben zaupni mož naj tudi ne pozabi s seboj vzeti svoje izkaznice, ker brez tiste ne sme voliti, niti v volilni prostor stopiti.

Ali smo tudi po naši veri zavezani, skrbeti za dobre volitve?

Za dobre volitve skrbeti, ni samo domovinska, ampak tudi verska, krščanska dolžnost. Vsi

veste, kako je zdaj svet zdivjan in brez vere. Nobena reč se ljudem ne zdi več greh. Mnogo jih je, ki ne verujejo ne na Boga, ne na hudiča, in pravijo, da je po smrti vsega konec, da človek nima duše in da pogine, kakor živina. Ko bi le pijanci in ponočnjaki tako govorili, bi človek rekel: „saj nimajo pameti“; ko bi le sleparji in goljufi, odedruhi in hudobneži tako govorili, bi človek rekel: „ti pač nimajo vesti“. So pa učeni možje, so gospodje v visokih službah in v veliki veljavi, katerim nepoštenosti dokazati ne moremo, pa vendar nič več ne verujejo. Če pridejo taki za poslance, delajo take postave, da krščansko vero zmirom bolj nazaj tlačijo, stiskajo duhovnike in katoliško cerkev, pehajo vero iz šol, ter dajejo potuho brezvercem, prekucuhom in bogatinom, katerim dajejo priložnost in svobodo, da smejo ljudi skubiti in svoje blagajnice polniti. Kdor take poslance voliti pomaga, ima greh; in kdor bi lahko kaj storil, da se ne izvoli tak poslanec, pa iz lenobe ali zavoljo človeške zamere tega storiti noče, ima tudi greh. Kajti sv. Jakob apostol pravi: „Kdor bi lahko kaj dobrega storil, pa ne stori, mu je v greh šteto.“ (Jak. 4. 17.) Slavno znan je po celem svetu goreči katoličan O' Conell. Ta je bil tudi poslanec in je neprestrašeno delal na to, da bi katoličani na Angleškem zadobili svoje pravice, in je res veliko dosegel. Nek fužinski gospod je bil Conellov nasprotnik in je svojim delavcem ostro prepovedal Connella voliti; kdor bi ga volil, zgubi službo in kruh. Nek revni delavec, oče več malih otrok, je omahoval in že ni mislil iti k volitvi. Pa njegova poštena žena, zvesta katoličanka, mu reče: „Spominjaj se Boga in pojdi k volitvi!“ Mož je šel, in Connell je bil res izvoljen.

Tako delajte tudi vi, Slovenci. To veste, da vam slovenska stranka, katero podpirajo največ du-

hovniki, nikoli ne bo priporočala v volitev moža, ki bi zoper vero delal in govoril. Nasprotno bo izbrala tacega, ki bo vero zagovarjal. Kogar mi priporočamo, mora biti dober katoličan, zvest slovenski domoljub in prebrisana glava!

O času volitev kličemo domoljubom, kakor je nekdam sloveči angleški admiral zaklical svojim vojakom: „Domovina pričakuje od vas, da bo vsak storil svojo dolžnost!“

C.

D e ž e l n i z b o r i .

Kdo voli poslance v deželne zборе?

To je, kakor pri volitvah za državni zbor. Nekaj poslancev volijo graščaki, nekaj mesta in trgi, nekaj kupčijske zbornice, nekaj pa kmetske občine.

Ktere reči pa spadajo pred deželni zbor?

1.) Deželne kulturne zadeve, kakor: poljedelstvo, živinoreja, sadjereja, hišne obrti, ravnanje rek, osuševanje močvirjev, sploh posvetovanje in sklepanje o tem, kako bi se dali deželni pridelki in izdelki pomnožiti in zboljšati in deželno blagostanje povzdigniti.

2.) Javne deželne stavbe (vojašnice, šole, mostovi, gledišča, železnice itd.).

3.) Javne deželne dobrodelne naprave (bolnišnice, šole za slepce in gluhoneme, hiralnice itd.).

4.) Deželne ceste.

- 5.) Račun in proračun deželnih stroškov.
- 6.) Sklepanje o deželnih dokladah.
- 7.) Gospodarstvo z deželnim premoženjem, deželnimi dolgovi in zemljiščno odvezo.
- 8.) Občinske zadeve.
- 9.) Ljudske šole in cerkve.
- 10.) Priprege in umeščevanje vojakov.
- 11.) Take deželne zadeve, ki se v razsodbo prepuščajo deželnim zborom.
- 12.) Preiskovati upliv državnih postav na deželno blagostanje.
- 13.) Sklepanje postav v deželno korist.
- 14.) Odgovarjati na vladina vprašanja v različnih zadevah.
- 15.) Določevati plače, pokojnine in dolžnosti deželnih uradnikov in slug.

Kdo vodi obravnave deželnega zbora?

Deželni glavar, ktereга imenujejo cesar, navadno izmed tistih poslancev, katerih stranka ima večino v deželnem zboru.

Kaj pa je deželni „odbor“?

Deželni odbor je nekaj môž, ki v imenu deželnega zbora vladajo deželne zadeve.

Koliko je teh odbornikov?

To je po velikosti dežele različno. Na Koroškem in Kranjskem je deželni odbor sestavljen iz petero môž, namreč iz deželnega glavarja in štirih odbornikov, katerih enega volijo poslanci kmetskih občin, drugega poslanci mest, tretjega poslanci graščakov, četrtega pa cela zbornica.

Kaj ima deželni odbor opraviti?

Opravila deželnega odbora so:

- a) On vodi in oskrbuje v imenu deželnega zbora deželno premoženje, deželne zaklade in ustanove ter nadzoruje deželne uradnike in sluge;

- b) izvršuje sklepe deželnega zbora in poroča o tem zboru;
- c) stavlja zakonite predloge ali sam ali na ukaz deželnega zbora;
- d) izvršuje pravice nekdanj lastne deželnim stanovom (podeljevanje ustanov ali štipendij, imenovanje nekterih župnikov itd.) ter sprejema prosilce v deželne zavode;
- e) zastopa deželni zbor v pravnih zadevah ter izdeluje v njegovem imenu pravnomočna pisma;
- f) oskrbuje in v redu ohrani deželne hiše in prostore deželnih uradov;
- g) preiskuje volitve novih poslancev in zboru o njih poroča.

V katerih deželnih zborih smo Slovenci zastopani?

V koroškem, štajerskem, kranjskem, goriškem, isterskem in tržaškem.

Kako je sestavljen koroški deželni zbor?

Koroški deželni zbor šteje 37 poslancev, in sicer volijo kmetske občine 14, mesta in trgi 9, kupčijska zbornica 3, graščaki 10 poslancev; mil. gospod knezoškof imajo pa virilni glas.

Kaj pa je to „virilni“ glas?

To se pravi, da vsak Krški knezoškof je že s tem, ker je škof, ob enem tudi deželni poslanec, ne da bi ga bilo treba še le voliti.

Ali je razdelitev poslancev pravična?

Ne; ona je kmetom na škodo. Graščaki, katerih je vseh skupaj komaj nekaj čez sto družin, imajo 10 poslancev preveč. Kmetje plačajo 12krat toliko davka, kakor graščaki; če imajo graščaki 10 poslancev, potem bi jih morali kmetje 120 imeti. Tudi primera z mestjani in kmeti je poslednjim v škodo. Mestjani in kupčijska zbornica volijo 12

poslancev, kmetje pa 14. Kmetov je pa šestkrat toliko, in plačajo davka štirikrat toliko. Če bi šlo po davkih, potem bi morali kmetje v primeri z mestjani imeti 48 poslancev, če bi šlo pa po številu, potem bi jih morali 72 imeti, pa jih imajo le štirinajst.

Kako volijo graščaki?

Graščaki volijo vsi skupaj v Celovcu 10 poslancev.

Kako volijo mestjani?

Mestjani volijo 9 poslancev v sledečih volilnih okrajih:

1. in 2. Celovec. — 3. Beljak. — 4. Št. Vid, Trg. — 5. Breže, Strassburg, Stari Dvor, Hüttenberg. — 6. Velikovec, Pliberk, Kapla. — 7. Wolfsberg, Št. Lenart, Št. Andraž, Št. Pavel, Dravograd. — 8. Špital, Sovodje, Greifenburg, Gornja Bela, Gornji Dravbreg. — 9. Št. Mohor, Trbiž, Naberjet, Nemški Bleiberg, Kreuth.

Kako volijo kmetske občine?

Kmetske občine volijo 14 poslancev v sledečih volilnih okrajih:

1. in 2. sodnije Wolfsberg, Št. Pavel in Št. Lenart. — 3. in 4. sodnije Velikovec, Pliberk, Kaplja, Doberla ves. — 5. in 6. sodnije Celovška okolica, Trg, Borovlje. — 7. in 8. sodnije Št. Vid, Breže, Stari Dvor, Svinjec. — 9. in 10. sodnije Beljak, Rožek, Paternion. — 11. in 12. sodnije Podklošter, Trbiž, Št. Mohor, Kočane. — 13. in 14. sodnije Špital, Sovodje, Millstatt, Greifenburg, Gornja Bela, Kot.

Koliko poslancev voli kupčijska zbornica?

Kupčijska zbornica v Celovcu voli 3 poslance v deželni zbor.

Kako je sestavljen štajerski deželni zbor?

Štajerski deželni zbor šteje 63 poslancev, in sicer: Knezoškof Sekovski, knezoškof Labudski in rektor vseučilišča v Gradcu imajo virilne glasove; graščaki volijo 12, kmetje 23, mestjani 19, kupčijski zbornici v Gradcu in Ljubnem 6 poslancev (vsaka po 3).

V katerih volilnih okrajih volijo Slovenci?

Slovenci volijo v sledečih kmetskih skupinah 8 poslancev:

1. in 2. sodnije Celje, Vransko, Gornji Grad, Šmarije, Laško, Konjice. — 3. sodnije Slovenji Gradec, Šoštanj, Marenberg. — 4. in 5. Maribor, Slov. Bistrica, Št. Lenart. — 6. Ptuj, Rogatec. — 7. Ljutomer, Ormož, Gornja Radgona. — 8. Brežice, Kozje, Sevnica.

Nadalje volijo v sledečih mestnih skupinah:

1. Maribor. — 2. Celje, Brežice, Laško, Sevnica, Gornji Grad, Ljubno, Mozirje, Žalec, Vojnik. — 3. Slov. Gradec, Slov. Bistrica, Šoštanj, Muta, Marenberg, Vuzenica. — 4. Ptuj, Ormož, Središče, Ljutomer, Rogatec.

Kako je sestavljen kranjski deželni zbor?

Deželni zbor kranjski šteje 37 poslancev, in sicer: 10 jih volijo graščaki, 2 kupčijska zbornica, 8 mesta in trgi, 16 kmetske občine; knezoškof imajo pa virilni glas.

Mestjani volijo v sledečih skupinah:

1. in 2. Ljubljana. — 3. Idrija. — 4. Kranj, Loka. — 5. Kamnik, Radovljica, Trzič. — 6. Postojna, Vrhnika, Lož. — 7. Novomesto, Višnja Gora, Črnomelj, Metlika, Kostanjevica, Krško. — 8. Kočevje, Ribnica.

Kmetske občine volijo 16 poslancev v sledečih volilnih okrajih:

1. in 2. sodnije Ljubljanska okolica, Vrhnika. — 3. sodnije Kamnik, Brdo. — 4. sodnije Radovljica, Kranjska Gora. — 5. in 6. sodnije Kranj, Loka, Tržič. — 7. in 8. sodnije Postojna, Planina, Senožeče, Lož, Bistrica. — 9. sodniji Vipava, Idrija. — 10. sodnije Novomesto, Kostanjevica, Krško. — 11., 12. in 13. Trebno, Zatičina, Žužemberk, Mokronog, Litija. — 14. in 15. Kočevje, Ribnica, Lašče. — 16. sodniji Črnomelj, Metlika.

(Opomba. Volilni kraji so razprto tiskani.)

Kako je sestavljen goriški deželni zbor?

Goriški deželni zbor šteje 22 poslancev, in sicer: 1 glas imajo knezonadškof, 3 poslance volijo slovenski, 3 laški (furlanski) veleposestniki, 2 kupčijska zbornica, 2 Gorica, 1 Kormin, Gradišče, 1 Červinjan, Gradež, Tržič, 1 Tolmin (volišče), Bolec, Kobarid, Kanal, Ajdovščina.

Kmetske občine pa volijo 8 poslancev, in sicer v naslednjih sodnijah:

1. in 2. sodnije Goriška okolica, Kanal, Ajdovščina. — 3. in 4. sodnije Tolmin, Cirkno, Bolec. — 5. in 6. sodniji Sežana, Komen. — 7. in 8. sodnije Gradišče, Kormin, Tržič, Červinjan.

Kako je sestavljen isterski deželni zbor?

Tisti šteje 33 poslancev, in sicer imajo tri virilne glase škofje v Trstu, Pulji in Krku; 5 poslancev izvolijo graščaki, 2 kupčijska zbornica v Rovinju, 11 mesta in trgi, 12 pa kmetske občine.

Mestni volilni okraji so: 1. Koper; 2. Piran; 3. Rovinj; 4. Buzet, Izla, Mile; 5. Poreč, Novi Grad, Umag; 6. Matavun, Buje, Vizinada, Oprto; 7. Pazin, Labin, Plomin; 8. Pulj, Vodnjan; 9. Lošinj Mali in Lošinj Veliki; 10. Čres in Krk; 11. Volovsko, Kastva, Lovrana, Moščenice.

Kmetški volilni okraji so: 1. in 2. sodnije Koper, Piran, Buzet; 3. in 4. sodnije Poreč, Buje, Matavun; 5. in 6. sodnije Pulj, Vodnjan, Rovinj; 7. in 8. sodniji Pazin, Labin; 9. in 10. sodniji Volovsko Podgrad; 11. in 12. sodnije Krk, Čres, Lošinj.

Kako je sestavljen deželni zbor v Trstu?

V Trstu je mestni zbor ob enem tudi deželni zbor. Mestni volileci so razdeljeni na štiri razrede, katerih vsaki voli 12 svetovalcev, tako da voli mesto samo 48 svetovalcev; slovenska okolica pa, ki je razdeljena na šest okrajev, voli 6 svetovalcev, v vsakem okraju po enega.

Kakošne so druge določbe zastran volitev v deželni zbor?

Kdo sme in kdo ne sme voliti, kdo sme voljen biti, kako se na kmetih volijo zaupni možje, kako se volitev vrši in druge določbe zastran deželnih volitev so skoro ravno take, kakor za državni zbor; zato nam jih ni treba zopet ponavljati.

Ali so volitve v deželni zbor imenitne?

Te volitve so za nas Slovence že zdaj imenitne v tistih deželah, kjer tudi glas slovenskih poslancev kaj velja, ali pa, kjer imamo upanje, da pridemo kedaj do večine. To so deželni zbori kranjski, goriški in isterski. V kranjskem zboru imamo Slovenci večino in naši poslanci lahko predlagajo in sklepajo postave za deželo koristne. V

goriškem zboru sicer nimamo večine, pa tudi Lahi je nimajo; obe stranki ste enako močni in tako obvelja le to, kar je po godu obema stran-kama. Vendar imajo naši poslanci vezane roke in morajo zmirom v strahu biti, da pridejo v manjšino, če bi kateri naših zbolel ali kaj tacega. Ako se pomisli, da je večina prebivalstva v deželici slovenska, imamo vendar pravico, izreči željo, naj bi goriški rodoljubi skrbeli in delali na to, da dobimo večino v goriškem zboru. Lahom se tega ni bati, kajti slovenska stranka je na Kranjskem pokazala, kako zna pravična biti nasproti peščici Kočevarjev. — V isterskem zboru se sicer Hrvatom in Slovencem zdaj še slaba godi; pa ravno njena brezobzirnost bo laško stranko pokopala. Večina prebivalstva v deželi je slovanska, ki si bo sčasoma priborila tudi večino v deželnem zboru. — V koroškem, štajerskem in tržaškem zboru po sedanjem redu glasovanja slovenski poslanci nimajo upanja, da bi kaj opravili, ker se nasprotniki na njih želje čisto nič ne ozirajo. Upanje pa imamo, da se bodo upeljale narodne kurije, kakor se je pri zadnjih obravnavah na Dunaju nasvetovalo za češko kraljestvo. „Narodne kurije“ so to, da se ločijo poslanci na nemške in slovenske; kedar se sklepa o nemških šolah in njih učnem jeziku, smejo glasovati samo nemški poslanci, o slovenskih šolah, uradnih in t. d. pa samo slovenski poslanci. Če bi tedaj Slovenci na Koroškem le pet svojih poslancev imeli, smejo ti o jezikovnih pravicah ravno tako odločevati, kakor če bi jih imeli 30. Da bomo pa vsaj nekaj slovenskih poslancev dobili, da ne bosta samo dva, treba je, da se spremeni volilni red. Prej pa že se morajo premakniti meje okrajnih sodnij. Zdaj imamo več sodnij, kjer so Nemci in Slovenci skupaj namešani, na pr. Št. Pavel, Celovška

okolica, Beljak, Št. Mohor, Trbiž. Beljaška sodnija bi se lahko na dvoje razdelila; od Št. Mohorske naj bi se slovenski kos združil s Podklostersko sodnijo; tudi okolica Dravograjska se nič ne prileže k Št. Pavelski sodniji, bolje bi kazalo, v Dravogradu napraviti novo sodnijo. Ko bi bile sodnije enkrat tako razdeljene, da bi bili kar mogoče Slovenci skupaj in Nemci skupaj, potem bi mi veliko lažje in z večjo pravico zahtevali slovenskega uradovanja. Pa tudi volilni red bi se moral tako preurediti, da bi bile slovenske sodnije vkup zložene, nemške pa vkup. Zdaj morajo Slovenci v Gornjem Rožu skupaj voliti z nemškimi Paternianci, slovenski Spodnji Rož z nemškimi Tržani (Feldkirchnerji), slovenski Zilani z nemškimi Zilani itd. To je narobe in Slovenci morajo zmirom v manjšini ostati, ker naši nemškutarji in liberalci potegnejo vselej s pravimi Nemci in odločijo zmago za Nemce. Naj se tedaj napravijo slovenske sodnije in potem naj se volilni red tako spremeni, da bodo volilni okraji vkup zloženi iz slovenskih sodnij, potem dobimo gotovo število slovenskih poslancev, ki bi v „narodni kuriji“ zamogli braniti naše pravice.

D.

O b č i n e.

Kaj je občina?

Po knjigah se bere o treh vrstah občin; so namreč *a)* cerkvene občine, *b)* katastralne občine, *c)* politične občine. Cerkvene občine so fare. Katastralne občine poznajo le

zemljemerci (meričniki) in pa davkarije. Zemljemerci zmerijo vsako posestvo in naredijo zanj mapo. Več takih posestev združijo v eno katastralno občino. Za te občine ljudstvo navadno niti ne vé. Ena politična občina ima včasih več katastralnih občin v sebi. Mi pa mislimo govoriti le o političnih občinah.

Kaj pa je tedaj politična občina?

To je kos zemlje, na katerem stalno (stanovitno) živi več ljudi, kateri hočejo nekatere skupne zadeve skupno vladati in voditi in v ta namen volijo skupnega vodnika ali poglavarja in nekaj svetovalcev, kateri naj v imenu vseh drugih posestnikov te soseske oskrbuje in vodi skupne zadeve tega kraja.

Kako se imenujejo s skupnim imenom ti možje, ki občino vladajo?

Ti možje se imenujejo „občinski zastop“.

Iz česa obstoji občinski zastop pri naših občinah?

Pri naših občinah obstoji občinski zastop

- a) iz občinskega odbora,
- b) iz občinskega predstojništva.

Kaj je občinski odbor (Gemeinde-Ausschuss)?

To je več mož, ktere izvoli ljudstvo za vlado občine in jih imenujemo občinske odbornike.

Kaj je pa občinsko predstojništvo?

Od ljudstva voljeni odborniki izvolijo iz svoje srede načelnika ali župana in dva ali več svetovalcev. Ti trije, župan in oba svetovalca, se imenujejo „občinsko predstojništvo“.

Kaj je naloga občinskega odbora?

Delati sklepe in nadzorovati delovanje predstojništva.

Kaj je naloga občinskega predstojništva (Gemeinde-Vorstehung)?

Predstojništvo ima izvrševati sklepe odbora in oskrbovati vsa občinska opravila. Za svoje delovanje je predstojništvo odgovorno občini, v izročenem delokrogu pa tudi cesarski vladi.

Ktera opravila so občini naložena?

Občinska opravila so: 1. lastna, 2. izročena.

Lastna opravila so tista, ki se dotikajo le občine in ktera opravljati je sama opravičena in zmožna.

Tu sem spada:

- a) gospodarstvo z občinskim premoženjem;
- b) skrb za varnost ljudi in imetja;
- c) skrb za pota in mostove;
- d) za snažnost (čednost);
- e) za zdravje in za take naprave, ki bolezni zabranjujejo;
- f) za lepo in pošteno obnašanje prebivalcev;
- g) za varnost pred ognjem;
- h) da se nove stavbe ali zidanja izvršujejo po postavi;
- i) skrb za dobrodельne naprave, za uboge in sirote;
- k) za šole;
- l) pomirovanje ljudij v manjših pravgah;
- m) posredovanje pri prostovoljnih dražbah.

Izročena opravila so tista, ktera občinam nakladajo cesarske oblastnije. Ta opravila so za občine hudo breme in želeti bi bilo, da bi se nekako pre naredilo, da bi se malim občinam to breme odvzelo. To bi bilo mogoče, ko bi se po več občin vkup zvezalo v eno veliko občino ali „županijo“, ali pa, ko bi se povsod napravili „okrajni zastopi“, kakor so na Štajerskem, in bi se tistim prepustila vsa izročena opravila, ki jih morajo zdaj občine oskrbovati.

Ktere občine so boljše, male ali velike?

Ko bi se občinam odvzela izročena opravila, pri katerih imajo toliko pisarij, da pomagajo cesarskim oblastnijam, potem bi bile na vsak način boljše male občine. Male občine obsegajo manj sveta in dajejo manj opravka. Če je župan le količkaj prebrisan in priden, lahko opravlja vse sam in' mu ni treba tajnika ali pisarja. S tem se zmanjšajo občinski stroški precej in vsled tega tudi občinske doklade. Veliko je pa tudi to vredno, da je na tak način župan sam svoj gospodar, ne pa, kakor se pogosto godi, pokorni sluga občinskega tajnika. Ljudje imajo župana blizo in jim ni treba delati dolgih potov. Posebno dobro je pa še to, da se z malimi občinami širi politična omika. Več ko je občin, več je tudi županov in svetovalcev, ki so prisiljeni, postave prebirati in učiti se, da zamorejo občine postavno prav voditi.

Kako velike naj bodo občine?

Tako velike, kakor fare. Vsaka fara naj bo tudi občina. Zdaj se delajo (skladajo) občine iz raznih k a t a s t r a l n i h občin, za ktere pa ljudstvo niti ne vé. Risarije in mape zemljemercev to ni, kar vkup veže ljudi ene soseske, ampak druge reči jih vežejo v eno celoto, te so cerkev, šola, bolnišnica, siromašnica, ktere reči so navadno blizo farne cerkve. V cerkev pa ob nedeljah hodijo vsi; kaj je bolj naravno, kakor da se tudi občinski odbor zbere po Božji službi in za to ni treba posebnega pota v kako drugo vas. Zdaj pa, če je fara na več občin raztrgana, mora župnik dopisovati raznim županom in tisti zopet raznim župnikom. Kar spada pod en zvon, naj spada tudi pod eno občino!

Koliko odbornikov ima občina?

Več ali manj, kakor je velika. Kjer ni več kot 100 volilcev, volijo 8 odbornikov, kjer sta dva

volilna razreda, in 9 odbornikov, kjer so trije volilni razredi.

Od 100 do 300 volilcev voli	12	odbornikov,
„ 301 „ 600 „ „	18	„
„ 601 „ 1000 „ „	24	„
več kot 1000 „ „	30	„

Poleg odbornikov se morajo voliti tudi namestniki, in sicer na 2 odbornika 1 namestnik.

Koliko mož sme biti v predstojništvu?

Navadno so le 3, župan in 2 svetovalca. Če potreba kaže, izvoli se jih lahko več, pa nikoli več, kot ena tretjina vseh odbornikov. — Župan in svetovalci se štejejo tudi med odbornike.

Kdo pa sme občinski odbornik biti, če prav ni bil izvoljen?

Kdor ima pravico, voljen biti in plača v občini vsaj deseti del vsega cesarskega (direktnega) davka, je lahko odbornik, če hoče. Ako prevzame, se zavoljo njega število drugih odbornikov ne sme za enega znižati. Ako je pa v kakem razredu že izvoljen, nima dveh glasov, ampak odločiti se mora za svoj glas, ali pa za tisti glas, kterege so mu podelili volilci. Ako se odloči za svoj glas, potem se mora za tisti razred, kjer je bil voljen, en drug odbornik postaviti namesto njega. Če je tak še v vojaški službi, ne sme k sejam sam zahajati, ampak mora koga drugega za svojega namestnika pooblastiti. Ako pa ni vojak, sme tudi imeti namestnika, če hoče. Njegov namestnik pa mora biti avstrijski državljan, sam svoj gospodar in ne sme na sebi imeti tistih zadržkov, ki jemljejo volilno pravico (o kateri bomo pozneje govorili).

Kteri je prvi svetovalec?

Svetovalce (in župana) volijo odborniki. Prvi svetovalec je tisti, ki je dobil največ glasov. Pri

enakem številu glasov odloči žreb. Prvi svetovalec zastopa župana, če je tisti zadržan.

Kdor je voljen za župana, svetovalca, odbornika ali namestnika, ali je prisiljen, to službo prevzeti?

Ja! Kdor bi se brez postavnega uzroka branil, naloži se mu globa do 100 gld., katero mora plačati v občinsko blagajnico.

Kteri so pa ti postavni uzroki, ki človeka vendar oprostijo teh služeb?

Ti postavni uzroki so:

- 1.) Ako je duhovnik ali javen učitelj.
- 2.) Ako je dvorni, državni ali deželni uradnik ali služabnik, ali upravnik javnih zakladov.
- 3.) Ako je vojaška osoba, če bi prav več ne služil.
- 4.) Ako je že čez 60 let star.
- 5.) Ako je bil že tri leta v odboru, potem je prost za prihodnjo dôbo treh let.
- 6.) Ako ima stanovitno, težko bolezen; ali če ima tako telesno napako (hibo), da ne more opravljati naložene službe.
- 7.) Ako je pri občini v službi.

Kaj se zgodi, če bi v teh treh letih župan ali kateri svetovalec umrl ali na drug način svoj prostor izpraznil?

Tedaj mora odbor v 14 dneh družega izvoliti.

Če bi pa odbornik umrl?

Tedaj pokličejo odborniki tistega namestnika v odbor, ki je dobil največ glasov, in sicer iz tistega volilnega razreda, kjer je bil rajni odbornik voljen. Pri enakem številu glasov odloči žreb. Namestnik se tudi tedaj v odbor pokliče, če bi bil kateri odbornikov le za nekaj časa zadržan.

Kdo ima v občini (za občinski odbor) volilno pravico?

Tu je treba razločiti v občini več vrst ljudi. So namreč lahko:

- a) častni občani, katerim je odbor to čast podelil;
- b) občani, kateri imajo v občini domovinsko pravico;
- c) medobčani, kateri so v občino le pristojni (gemeindeangehörig, zuständig);
- d) neobčani, ki so sicer avstrijski državljani, v to občino pa še niso sprejeti;
- e) inostranci, ki spadajo pod druge vlade ali države.

Kdaj imajo inostranci volilno pravico?

Nikoli, če bi prav velik davek v občini plačevali.

Kdaj imajo častni občani volilno pravico?

Tisti imajo (če drugih zadržkov ni) vselej volilno pravico, če prav v občini nobenega davka ne plačajo.

Pod katerim pogojem pa smejo voliti neobčani?

Pod tistimi pogoji, kakor občani in medobčani, namreč, če so: a) avstrijski državljani, in b) če imajo v občini kako posestvo ali obrtnijo, od ktere plačujejo vsaj že eno leto cesarski, direktni davek.

Ktero prednost pa imajo občani in medobčani vendar pred neobčani?

Da imajo volilno pravico brez ozira na to, ali kaj plačajo davka ali nič, v naslednjih slučajih:

- a) če službujejo v občini kot dušni pastirji ali v drugem opravilu;
- b) če so odvetniki, notarji, dvorni, državni ali deželni uradniki javnih zakladov;

- c) če so častniki (oficirji) ali vojaške osebe častniške veljave, pa že stalno upokojeni ali odpuščeni s pridržano častniško odliko;
- d) v službi stoječe ali upokojene vojaške osebe brez častniške odlike, službujoči in upokojeni vojaški uradniki, ako te osebe niso upisane v imenik kakega vojnega kora;
- e) doktorji prava, bogoslovja, modroslovja in zdravilstva, izprašani ranocelniki in lekarnarji (apotekarji), ki so izprašani in potrjeni na avstrijskih visokih šolah in potem ranocelniki, ki sami ljudi zdravijo in niso pomočniki pri drugih zdravnikih;
- f) stalni učitelji na javnih ljudskih šolah v občini, ravno tako vodje, profesorji in učitelji višjih šol, če so take v občini.

Ali imajo tudi društva in zavodi volilno pravico?

Tudi društva, zavodi, korporacije in ustanove imajo volilno pravico, ako so avstrijska, od vlade potrjena ter plačujejo davke. V njih imenu voli tista oseba (navadno predsednik), ki je po pravilih pooblaščen, društvo na zunaj zastopati.

Ali smejo tudi vojaki voliti, če so posestniki?

Častniki in vojaške osebe, dokler so še aktivni, to je, dokler se še štejejo, da so v vojaški službi, ne smejo voliti. Tudi drugi vojaki posestniki, ki so ali v službi še stoječi, ali pa le za malo časa ali nedoločen čas na dopustu (Urlaub) domá, pa njih triletna vojaška službena dôba še ni potekla, ne smejo voliti.

Kaj pa rezervisti?

Rezervisti smejo voliti, ker se ne štejejo več med službujoče vojake. Kakor hitro pa dobijo poziv, da se jim je podati pod orožje, so zopet vojaki in ne smejo voliti.

Kdo pa volilno pravico zgubi?

Kdor je v preiskavi ali že obsojen zavoljo tatvine, goljufije ali izneverjenja.

Ali jo zgubi za zmirom?

Ne! Ako je bil krivega spoznan „prestopka“ (Uebertretung), zgubi volilno pravico za tri leta po prestani kazni; zavoljo „hudodelstva“ (zločina = Verbrechen) pa za pet let; ako je bil zločin pa tako velik, da je bil obsojen na 5 let ali še čez, zgubi volilno pravico za deset let po prestani kazni.

Ali sme kak posestnik namesto sebe koga drugzega k volitvi poslati?

Ne! Vsak mora sam priti, če je mož polnoleten in sam svoj gospodar.

Kdaj se pa vendar sme pooblaščenec poslati?

1.) Če bi bil kdo v javni prid (občno korist) kam poslan, da bi ga o času volitve ne bilo doma; na pr. deželni in državni poslanci smejo pooblaščenca poslati, če je volitev o času, ko morajo oni v zboru biti; ravno tako, če bi višja gosposka koga kam poslala ali poklicala.

2.) Kdor ima v občini tako posestvo, da ima na njem oskrbnika ali najemnika, on sam pa v drugi občini stanuje, sme k volitvi poslati pooblaščenca. Ravno tako, če bi kdo v občini imel davku podvrženo obrtnijo, sam pa bi drugje stanoval.

Kdo pa ne sme sam voliti?

Ženske posestnice in pa taki davkoplačevalci, ki stojijo ali pod jerobom ali pa pod varuhom (kuratorjem).

Kdo voli namesto posestnic?

Če je posestnica omožena, voli njen mož namesto nje. Če pa nima moža, sme koga drugega pooblastiti.

Kaj se pravi „pooblastiti“?

Ona spiše pismo, da sme volilec J. J. (se za-piše ime pooblaščenca) namesto nje voliti. Če ona pisati zna, se podpiše in „pooblastilo“ je gotovo. Koleka (štampeljna) ni treba za volilno pooblastilo. Če pa pisati ne zna, se mora podkrižati, potem se morata pa še dva moža, ki pisati znata, sama za priče podpisati.

Ali sme vsak pooblaščenec biti?

„Pooblaščenec“ je tisti, ki je dobil pravico in pooblastilno pismo, da sme namesto kake posestnice voliti. Tak pooblaščenec pa ne more biti vsak človek, ampak le tak polnoleten mož, ki ima tudi sam v občini volilno pravico.

Ali sme eden namesto več posestnic voliti?

Ne! En volilec sme imeti le eno pooblastilo.

Kdo stoji pod jerobom?

Mladoletni (taki, ki še niso 24 let stari).

Kdo voli namesto njih?

Če imajo tako posestvo ali obrtnijo, da so davku podvrženi, voli namesto njih jerob.

Kdo stoji pod varuhom ali kuratorjem?

Taki, ki ne morejo ali pa nočejo pametno gospodariti, tedaj 1. norci; 2. tisti, ki so od sod-nije spoznani za zapravljivee. Takim gosposka po-stavi koga za varuha in tisti tudi voli namesto svojega varovanca.

Kdo voli, če ima kako posestvo več gospodarjev?

Eno posestvo ima le en glas. Če sta mož in žena oba lastnika posestva, voli le mož v imenu posestva. Kjer je pa več gospodarjev na enem po-estvu, morajo enemu teh sopoestnikov ali pa tudi

kakemu drugemu volilcu narediti pismeno pooblastilo (Vollmacht), da gre volit v imenu tega posestva.

Kdo sme za odbornika voljen biti?

Polnoletni možki, ki imajo v občini osobno volilno pravico ter so sami svoji gospodarji.

Kteri se tedaj ne morejo za odbornike voliti?

- 1.) Ženske;
- 2.) mladoletni, ker niso še 24 let stari;
- 3.) pod varuhi stoječi, ker nimajo osobne volilne pravice, ampak sme le varuh za-nje voliti;
- 4.) v službi stoječi vojaki ter tudi hlapci, pastirji in sploh posli, ker niso sami svoji gospodarji;
- 5.) inostranci (tujci), ki spadajo pod druge vlade, ker taki tudi voliti ne smejo.

Kteri se razun teh še ne smejo za odbornike voliti?

1.) Taki, ki iz ubožne blagajne pomoč dobivajo ali v kaki siromašnici živé.

2.) Taki, ki so občini še kaj dolžni, čeravno je čas že minul, do kterega so se plačati zavezali.

3.) Taki, kterim je bilo kako občinsko premoženje ali kaka občinska naprava v gospodarstvo izročena, pa od tega niso še položili računa.

4.) Taki, ki so na kant (v krido) prišli, dokler se ne skaže, da ga niso sami zakrivili.

5.) Taki, ki so v preiskavi ali že obsojeni zavoljo tatvine, goljufije ali izneverjenja, dokler se njih pravica (čez 3, 5 ali 10 let, kakor zgoraj povedano) zopet ne oživi.

6.) Taki, ki so pri občini v službi.

Kje so zapisani vsi volilci?

Župan mora narediti imenik volilcev. Na vrhu stojé častni občani; potem sledijo tisti, ki največ davka plačujejo, tako da je zadnji tisti, ki

ima najmanj davka. Če dva enako plačujeta, ima starejši prednost. Pri imenu vsakega volilca je zapisano, koliko plača davka.

Kako se naredijo volilni razredi?

Vsi volilci ene občine ne volijo skupaj; ampak volilci se razdelijo navadno na tri, včasih pa, če je občina majhna, samo na dva razreda. Pri treh razredih se delijo davki na tri vrste. Tisti, ki plačajo prvo tretjino davkov (začeto pri največjih), so v prvem razredu; tisti, ki plačajo drugo tretjino, so v drugem razredu; vsi drugi v tretjem razredu. Pri dveh razredih pa so v prvem tisti, ki plačajo prvo polovico davkov; vsi ostali so v drugem razredu.

S katerim razredom pa volijo častni občani in tisti gospodje v častnih službah, ki volijo tudi, če nimajo davkov?

Častni občani, ki ne plačajo v občini nobenih davkov, potem duhovniki, odvetniki, notarji, uradniki, učitelji, doktorji vseh vrst in ploh tisti, ki imajo volilno pravico brez ozira na davek, volijo s prvim razredom.

Koliko odbornikov voli vsaki razred?

Vsak razred voli enako število odbornikov in namestnikov (1 namestnika na 2 odbornika). Če ima na pr. občina 12 odbornikov, potem voli vsak razred 4 odbornike in 2 namestnika; pri dveh razredih pa 6 odbornikov in 3 namestnike.

Ali sme imenik volilcev vsak videti?

Ja! Imenik mora pred volitvijo najmanj 4 tedne na ogled ležati pri županu. Ta čas mora župan naznati. Kdor bi mislil, da imenik ni prav sestavljen, sme v 8 dneh pritožbo vložiti. Župan skliče odbor, kateri iz svoje srede izvoli štiri možé; župan in ti štirje so komisija, ki ima razsoditi, ali je pritožba opravičena.

ali ne. Rzsodba pa se mora zgoditi v treh dneh. Če odgovor ni ugoden, sme tisti, ki se je pritožil, spisati v treh dneh novo pritožbo do okrajnega glavarstva, ktero potem stvar rzsodi. Nad okrajno glavarstvo potem ni več pritožbe ali priziva. Pritožba do okrajnega glavarstva pa se mora izročiti županu, da jo tisti naprej pošlje.

Osem dnij pred volitvijo se imenik volilcev ne sme več predelovati.

Kdaj se mora volitev naznaniti?

Volitev se mora osem dnij poprej naznaniti na občinski tabli. Ob enem se mora naznaniti okrajnemu glavarstvu.

Kteri razred voli prvi?

Najprej voli tretji razred, za tem drugi razred, potem pa prvi razred.

Ali sme volilec tretjega ali drugega razreda voliti moža, ki voli v prvem razredu?

Ja, sme! Tudi volilec prvega razreda sme voliti moža iz tretjega ali drugega razreda.

Ali smejo tudi taki voliti, ki so bili že poklicani, pa jih takrat še ni bilo tukaj?

Taki se morajo oglasiti pri volilni komisiji in potem čakati, da so vsi iz tega razreda svoje glasove oddali, potem pridejo tisti zopet na vrsto, ki so zamudili.

Ali se sme tudi z listki voliti?

Ja, sme se! Pa volilna komisija mora vsa imena, ki so na listku zapisana, volilecu prebrati in ga prašati, če je res te može voliti mislil.

Ali se namestniki posebej volijo?

Ne! Vsak pové toliko imen, kolikor razred voli odbornikov in namestnikov skupaj. Tisti, ki

dobijo največ glasov, so potem odborniki; tisti pa, ki so za njimi dobili največ glasov, so namestniki. Pri enakem številu glasov odloči žreb.

Kaj pa, če se izvoli tak, ki nima pravice voljen biti, ali tak, ki volitve iz postavnih uzrokov ni dolžen sprejeti in je res ne sprejme?

Potem stopi na njegovo mesto tisti, ki je za njim največ glasov dobil.

Če je izvoljen tak, ki je pri občini v službi, ali sme volitev sprejeti?

Sme! Pa s tem se odpové svoji službi.

Če je kdo že v enem razredu za odbornika voljen, ali ga sme drugi razred zopet voliti?

Ne! Vsi za njega oddani glasovi so neveljavni. Če je bil pa kdo le za namestnika voljen, in ga drugi razred voli za odbornika, potem je volitev veljavna. Namesto njega pa pride za namestnika tisti, ki je za njim največ glasov dobil.

Če so se pri volitvi godile nepostavnosti, ali ni nobene pritožbe?

Je! Pred pretekom osmih dni po volitvi se mora taka pritožba spisati do okrajnega glavarstva ter izročiti županu, da jo naprej pošlje.

Kdo voli župana in svetovalce?

Novovoljeni odborniki. Najstarejši odbornik naznani vsem odbornikom pa tudi okrajnemu glavarstvu, kdaj in kje bo volitev predstojništva. Kdor brez pravega uzroka k volitvi ne pride, zapade globi (denarni kazni) do 20 gld.

Kdo sme biti voljen za župana ali svetovalca?

Za župana ali svetovalca ne sme biti voljen drugi, kakor le kak odbornik.

Kteri odborniki se ne morejo voliti za župane ali svetovalce?

Za župane ali svetovalce se ne morejo voliti:

- 1.) Taki, ki ne stanujejo v občini.
- 2.) Službujoči uradniki.
- 3.) Duhovniki.

Ali sme župan in svetovalci med seboj v sorodstvu (žlahti) biti?

Ne! Ne smejo skupaj v predstojništvu sedeti ne oče s sinom ali unukom, ne brat z bratom ali svakom, ne tast z zetom.

Ali se župan in svetovalci na enkrat volijo?

Ne! Najprej župan, potem svetovalci. Če bi pri prvi volitvi župana ali kakega svetovalca ne bila večina vseh glasov, potem je ožja volitev med tistima dvema, ki sta dobila pri prvi volitvi največ glasov. Za tretjega oddani glasovi so neveljavni.

Kaj se zgodi, če bi med triletno dōbo župan ali kak svetovalec umrl?

Če umrje ali na drug način odstopi župan, skliče prvi svetovalec, če umrje kak svetovalec, skliče župan vse odbornike, da izvolijo drugega na mesto pokojnega.

Ali so občinske volitve imenitne?

Seveda so! Občine imajo vendar marsiktere pravice in oblasti, o katerih je bolje, da so v naših rokah, kakor v rokah nasprotnikov. Če so naši možje v odboru, lahko prosijo za slovensko šolo, lahko upeljejo slovensko uradovanje in marsikaj takega. Tudi pri volitvah za deželni in državni zbor bomo ložej zmagali, če imamo župane in svetovalce na svoji strani. Če so pravi možje na

čelu, bodo nadalje tako gospodarili, da ne bo prevelikih stroškov in občinska doklada potem ne bo velika. Slovencem in kmetom neprijazni odborniki pa lahko mnogo skazijo, zavirajo slovenske pravice in nakladajo občanom huda bremena.

Kake može kaže voliti za odbornike?

Pri tem ne glejte toliko na bogastvo in učenost, kakor na poštenje in razumnost. Prav je že, da človek kaj zna, tak bo tem ložej tako službo opravljal. Kdor pa se je veliko učil in zraven še kaj pod palcem ima, se le prerad z gospodo pajdaši, na kmetske reve in težave pa pozabi. Kdor za cerkev in za svojo materino besedo ne mara, tega ne volite, če bi imel devet gradov! Volite resne in značajne može, ne pa veternjakov in priliznjencev, ki se obračajo po vsakem vetru in le na to gledajo, kako bi se temu ali onemu mogotcu prikupili. Pa tudi takih ne volite, ki slabo gospodarijo, kajti, kdor z lastnim dobro gospodariti ne zna, tudi z občinskim blagom ne bo znal.

Ali imajo občine pravico do slovenskega uradovanja?

Seveda jo imajo! Na Kranjskem in Štajerskem je mnogo občin, ki že davno vse po slovensko pišejo. Za Koroško pa veljajo ravno tiste postave, tedaj je tudi tukaj dovoljeno. Pri slovenskem uradovanju se bo našim možem veliko lože godilo in še taki, ki nič nemško ne znajo, se bodo naučili voditi občinska opravila in pisarije. Druga dobrota pri tem pa je ta, da občine s slovenskim uradovanjem državo prisilijo, da mora pri okrajnih glavarstvih nastaviti slovenske uradnike, ki znajo z nami govoriti v naši slovenski besedi, in takih je ljudstvo zmirom veselo.

Ktere reči naj bodo občini posebno pri srcu?

Občini naj bi bilo ležeče na naslednjih rečeh:

1.) Cerkev. Lepa cerkev in ubrano zvonjenje je občini na daleč okoli v čast in slavo.

2.) Šola. Kjer je šola prav uravnana, je velika dobrota še za pozne rodove. Poganjajte se pa tudi za dobre šole; da se bodo namreč otroci izrejali v krščanskem duhu, da bo iz njih kaj prida; in da se bodo otroci poučevali v slovenski, materini besedi. Le če bodo učitelja razumeli, se bodo otroci kaj naučili. Nespametni pa so tisti, ki le nemščino tiščijo v šolo; kakor bi drugih rečij nič treba ne bilo. Če se otroci nemščine vendar ne naučijo dobro, kar je navadno, drugih rečij pa zavaljo preobilne nemščine tudi nič, potem je bila vsa šola zastonj. Če se pa nemščine naučijo, se le prerado zgodi, kar so nepozabljivi škof Slomšek rekli, da otroci stariše po nemško kolnejo, stariši pa po slovensko solze pretakajo. Ne tiščite tedaj toliko na nemški pouk, ampak veliko več na to, da se otroci v slovenski besedi naučijo krščanskega nauka, brati, pisati, računati (rajtati) in drugih potrebnih nauk. Kedar bo šola enkrat taka, potem pridno pošiljajte otroke v šolo in skrbite tudi za šolsko hišo in za učitelja. Kajti učitelj je velik dobrotnik otrok, ako jih je prav in dobro izučil.

3.) Krčme (gostarije, gostilnice ali taverne). Tiste so potrebna reč; pa če se ne vodijo prav, so mnogim v pohujšanje, drugim v zgubo premoženja. Glejte, da se ne bo popivalo predolgo v noč, kajti kmetski ljudje morajo drugi dan zgodaj vstati in delati; glejte pa tudi, da se ne bo točila slaba, pokvarjena pijača, ktera bi namesto moči in veselja prinašala le bolezen.

4.) Ustanove in zavodi za bolnike, uboge in sirote. Kjer so taki zavodi, naj se gleda, da se bodo dobrote delile vrednim in res potrebnim.

5.) Nevarni tujci. Cigane in klateže, ki nimajo poštenega zaslužka, glejte, da kmalu od-

pravite. Taki rajši kaj odnesejo kakor prinesejo, in so večidel le v pohujšanje mladini.

6.) *Divji zakoni.* Tiste razganjajte. Oni so vsem v pohujšanje, zraven pa še občini v veliko škodo. Komu pridejo nezakonski otroci na žlico, če ne občini?

7.) *Pota, ceste in mostovi.* Take reči popravljati kmetje navadno ne marajo. Pri tem pa le sami največ trpijo in njih uboga živina. Na slabem glasu je občina, kjer so pota in mostovi zanemarjeni.

8.) *Snažnost.* Človeka veseli iti skozi vás, kjer je vse lepo čisto in čedno. Gabi in gnjusi pa se mu, kjer vidi samo nemarnost in nesnago: hiše vse raztrgane in okajene, gnojne kupe pred hišami, po potih luže, blato in klatje. To ni samo grdo, ampak tudi nezdravo. V takih krajih kužne bolezni najhitreje nastanejo in se tudi težko odpravijo.

E.

Okrajni zastopi na Štajerskem.

Izmed slovenskih pokrajin imajo sicer le Štajerci okrajne zastope. Ker je pa ta naprava v mnogih ozirih pripravna in hvalevredna ter je mogoče, da se s časoma ustanovijo ti zastopi tudi po drugih deželah, zato ne bo odveč, ako tudi o njih besedico spregovorimo.

Kaj so okrajni zastopi?

Okrajni zastopi so politične naprave, ki stojijo med deželnim odborom in med občinami v

sredi, tako da opravila olajšujejo in manjšajo deloma prvemu, deloma poslednjim.

Kako veliki so ti okraji?

Navadno tako veliki, kakor okrajne sodnije.

Kdo je okrajnim zastopom podložen?

Podložne so jim vse občine tistega okraja. Toda mesta z lastnimi pravili (štatuti) niso jim podložna v vseh rečéh, ker taka mesta stojijo v občinskih zadevah neposredno pod deželnim odborom, v zadevah izročnega delokroga pa pod cesarsko kraljevim namestnikom.

Kdo voli okrajne zastopnike?

Volilci so razdeljeni na štiri skupine: eno četrtno zastopnikov izvolijo veliki zemljiščni posestniki, ki plačajo na leto vsaj 60 gld. direktnega, cesarskega davka brez vojne priklade; drugo četrtno zastopnikov izvolijo tovarnarji, veliki trgovci in sploh taki podjetniki, ki plačajo vsaj 60 gld. direktnega davka brez vojne priklade; tretjo četrtno zastopnikov izvolijo mesta in trgi; četrto pa kmetske občine.

Ali je taka razdelitev zastopnikov pravična?

Ne! ker imajo tako kmetske občine, ki plačujejo največ davka, premalo zastopnikov. Zastopniki bi se morali na imenovane štiri skupine razdeliti po množini davka, ki ga plačuje tista skupina, potem bi bilo pravično. Po množini davka so pa že razdeljeni zastopniki na Češkem.

Koliko zastopnikov ima vsak okraj?

To gre po številu njegovih prebivalcev: do 10.000 duš ima 24 zastopnikov, do 20.000 duš 30 ali 32, do 30.000 duš 36, do 40.000 duš 40 ali 42 zastopnikov.

Ali volilci ene skupine vsi skupaj volijo?

Tri skupine, namreč a) veleposestniki, b) veletržci in tovarnarji in c) kmetske občine volijo vsaka skupina za se vsi na enkrat toliko zastopnikov, kolikor jih na eno skupino pride (kar določi politična oblast). Mesta in trgi pa so razdeljeni, tako da vsako mesto in trg za se posebej voli, ako le na eno mesto ali trg vsaj po en zastopnik pride; če bi pa na dva mala trga le en zastopnik prišel, potem ga volita skupaj v tistem trgu, ktereга okrajno glavarstvo za volišče odloči. Več ko kako mesto davkov plača, več ima tudi zastopnikov. Vendar je gledati, da vsako mesto in trg vsaj po enega zastopnika dobi.

Ali se sme tudi s pooblaščenci voliti?

O pooblaščencih zamore biti govor samo pri prvi in drugi skupini, in taki so pripuščeni, ako dotični volilci ne stanujejo v tem okraju. Kdo sme v prvih dveh skupinah voliti za posestnice, za mladoletne, za društva, ustanove, deželne in državne zavode itd., o tem veljajo tiste določbe, kakor pri občinskih volitvah.

Kdo voli v mestih in trgih?

Tam volijo le občinski odborniki.

Kdo voli za kmetske občine?

Za vsako občino volita župan in še en odbornik, ktereга odbor za to izbere, ako občina ne šteje čez 1000 duš; pri občini od 1000 do 2000 prebivalcev gresta z županom dva odbornika volit, in tako naprej za vsakih 1000 duš en odbornik več.

Ali sme eden v dveh skupinah voliti?

Ne! Če ima prav kdo v dveh skupinah volilno pravico, vendar sme le v eni voliti.

Kdo izdeluje imenike volilcev?

Za prvo in drugo skupino ga izdelata okrajno glavarstvo in ga mora po vseh občinah razglasiti ter dati 14 dni časa za pritožbe, tiste pritožbe pa v 3 dneh rešiti. Ako bi rešitev ne bila ugodna, sme se stranka pritožiti v 3 dneh na c. kr. namestništvo, pritožbo ali priziv pa izročiti okrajnemu glavarstvu, ki jo mora naprej poslati. — Za mesta in trge spiše okrajno glavarstvo vsa imena odbor-nikov enega volilnega okraja v en imenik ter pošlje poverilne izkaznice za nje dotičnemu županstvu. — Kmetskim občinam pa okrajno glavarstvo le naznani, koliko mož imajo k volitvi poslati. Na to župan skliče odborovo sejo, da volijo tiste odbor-nike, ki imajo z županom iti k volitvi. Izid volitve se naznani okrajnemu glavarstvu, katero dopošlje potem dotične poverilne izkaznice.

Na koliko časa se volijo okrajni zastopi?

Okrajni zastopi se volijo na tri leta.

Kaj je okrajni odbor?

Okrajni zastopniki izvolijo iz svoje srede načelnika, njegovega namestnika in še pet odbornikov. Teh sedem mož se imenuje „okrajni odbor“. Načelnik in njegov namestnik morata od cesarja potrjena biti.

Kako se voli ta odbor?

Najprej volijo načelnika in njegovega namestnika; potem izvolijo vsi skupaj iz vsake skupine po enega odbornika; ostala dva odbornika se pa izvolita iz celega zastopa.

Ali se sme kdo volitve v okrajni zastop braniti?

Ako je voljen, pa ne prevzame, zapade globi do 100 gld. Izvzeti so le tisti postavni uzroki, ki

smo jih našteli pri občinskih volitvah (starost, bolezen, bivanje v drugem okraju itd.)

Ktera opravila imajo okrajni zastopi?

Oni imajo oskrbovati vse reči, ki se dotikajo le njih okraja, ali ki so jim bile v oskrbovanje izročene. Pred vsem morajo skrbeti:

1.) Za ceste svojega okraja, da so v lepem in dobrem stanu;

2.) za šole; v okrajni šolski svet pošiljajo zastopi po 5 svetovalcev in odločijo večino, tako da imajo okrajni zastopi pri šolstvu velevažno besedo;

3.) za gospodarstvo z okrajnim premoženjem in okrajnimi zavodi;

4.) za dobro vodstvo vseh naprav, ki jih okraj sam vzdržuje (kmetijske, sadjarske, vinorejske družbe, bolnišnice, ubožnice, hiralnice, okrajne vojašnice itd.);

5.) smejo naložiti okrajno doklado na davke;

6.) smejo za okraj jemati posojila in dajati poroštvo, pa ne više, ko do ene desetinke vseh direktnih davkov tega okraja; več le z dovoljenjem deželnega odbora;

7.) v službo jemati lastne uradnike, jim odkazati delo ter določevati plače in pokojnine uradnikov in služabnikov svojih.

Ktero moč in oblast imajo okrajni zastopi čez občine?

Okrajnim zastopom je dovoljeno:

1.) da smejo dve ali več občin v eno samo združiti;

2.) da smejo občinsko gospodarstvo nadzorovati;

3.) smejo občinam dovoliti, da smejo pobirati več ko 20% občinske doklade;

4.) smejo občinam dovoliti, da prodajo, zastavijo ali z dolgom obremenijo kako občinsko posestvo; ali pa, da kako posestvo (pašnik, gozd itd.) razdelijo; in pa, da razdelijo letni preostanek iz občinskega računa;

5.) smejo županom dajati ukaze in jim nakladati globe do 50 gld. na korist okrajni blagajnici?

6.) smejo pošiljati komisije na stroške upornega ali zanikrnega župana. Vendar pa imajo župani zoper te globe in te komisije odprto pritožbo do deželnega odbora. Tista se mora spisati v 14 dneh in izročiti okrajnemu odboru, ki jo mora naprej poslati, pa sme pristaviti svoje opazke;

7.) smejo občinam dovoljevati, narediti dolg ali prevzeti poroštvo, če tisto s prištetim dolgom nadkriljuje letne občinske dohodke.

Kaj ima okrajni odbor opraviti?

Okrajni odbor vodi vse gospodarstvo, nadzoruje dolovanje uradnikov ter sploh izvršuje to, kar je okrajni zastop sklenil.

Kdaj se snide okrajni zastop?

Po navadi se snide vsako leto najmanj dvakrat. Sme se pa tudi izvanredno sklicati pri važnih in nujnih zadevah, ali če ena tretjina zastopnikov to želi, ali pa na ukaz cesarskega namestništva ali deželnega odbora.

Ali bi veljalo zborovanje okrajnega zastopa brez vednosti načelnika?

Vsako zborovanje mora načelnik sklicati, sicer ni veljavno.

Kdo nadzoruje okrajne zastope?

Deželni odbor; pa tudi okrajna glavarstva v imenu državne vlade, v tem oziru, da se vse postavno vrši.

Ali so okrajni zastopi dobra naprava?

Štajerski rodoljubi jih hvalijo, da so dobra naprava. Koristi teh zastopov so: 1.) da delo olajšajo deželnemu odboru in deloma tudi občinam; 2.) da lahko bolje skrbijo za ceste, dobrodelne zavode, kmetijske družbe, gospodarske zaveze in druge potrebne reči, kakor bi to zamogle posamične občine; 3.) da zastopajo in v veljavo devajo ljudske želje zastran šol, ker pošiljajo svoje zastopnike v okrajni šolski svet in z njimi odločijo njegovo večino.

Kaj bi bilo še želeti?

Želeti bi bilo še to, naj bi ti zastopi prevzeli še več poslov od občine. Kajti ubogi kmečki župani niso tako učeni, da bi zamogli ustrezati vsem zahtevam uradnikov. Tako bogata pa tudi ni vsaka občina, da bi si mogla držati dobro izučenega tajnika.

F.
Š o l e.

I.
O ljudskih šolah.

Šole so visoke, srednje in male. Visoke šole so tiste, iz katerih pridejo duhovniki, profesorji, zdravniki, odvetniki, zemljemerci, notarji in višji uradniki. Srednje šole so latinske šole in realke. Male ali ljudske šole so začetne šole, ki jih najdemo tako v mestih, kakor na deželi.

Za visoke in srednje šole skrbi država, za male šole pa dežele, ki jih morajo vzdrževati; vendar pa tudi te vlada nadzoruje.

V tej knjižici hočemo na stran pustiti velike in srednje šole ter govoriti le o malih šolah, ki so za vse ljudstvo največe važnosti. Kakoršne so šole, tak bo prihodnji rod. Šole silno uplivajo ne samo na posvetne zadeve, ampak tudi na ljudsko pravost in na izveličanje duše, tedaj na večno življenje. Kdor je bil v mladosti lepo krščansko izrejen in poučen, utisne se mu ta nauk tako globoko v srce, da ga spremlja in vodi skoz celo življenje.

Kakošnih šol si mi Slovenci želimo?

Mi si želimo: 1. katoliških, 2. slovenskih, 3. na kmetih šestletnih šol.

Zakaj si želimo katoliških ali verskih šol?

Zato, ker spoznamo, da je vera podlaga vsega poštenja. Lahko je tudi neveren človek pošten, dokler se mu dobro godi. Kdor ima vsega zadosti, mu ni treba krasti, ne goljufati, ne drugih zalezovati, črniti in obrekovati. Cerkvenih zapovedij sicer ne bo spoštoval, pa svet ga imenuje poštenega, da le ne krade in ne ubija. Druga pa je, če pride človek v stisko in nima vere, ali bo skušnjavi še zoperstati zamogel? Če ni Boga, ne večnega življenja, česa se bo bal, ako le posvetni pravici uide? Kdor je svet skusil, že vé, da sme zaupati le vernemu človeku, kateri se Boga boji. Kdor je po krščansko izrejen, je pravičen, usmiljen, ponižen, potrpežljiv, krotak, dober, zmeren, čist, zvest, pokoren, delaven. Kaj pa vidimo med sedanjim brezverskim in brezbožnim, razuzdanim in zdivjanim svetom, ki pravi, da mu vera ni več potrebna? Goljufije in prevare, laži in zvijače, napuh in trdosrčnost, krive prisege, prepire, tožbe in

poboje, sovraštvo in neusmiljenost, pačenje jedij in pijač, nezvestobo in nepokorščino poslov, trdosrčnost in prevzetnost gospodarjev, meseno in razuzdano življenje, potrato in lahkoživnost, sovraštvo med brati in sosedi, zapravljanje premoženja, samomore, izneverjenja, revščino in bolezní na duši in na telesu! Kdo je bolj potreben verske šole, kakor kmetski gospodarji, ki potrebujejo zvestih, zanesljivih, pokornih, ponižnih, potrpežljivih, zmernih in delavnih poslov? Pa ne samo posli, ampak tudi otroci gospodarja morajo biti po krščansko izrejeni, sicer se je bati, da se bodo skazili, da zagazijo na kriva in slaba pota ter da zapravijo o svojem času težko pridobljeno premoženje svojih starišev. Krščanska izreja je za otroka najboljša dota. Kajti vera ga vodi skozi življenje kakor svitla zvezda, da v vsaki nadlogi in stiski vselej pravo pot najde. Kmetski stariši pa morajo delati od zore do mraka, njim ne ostaja časa, dosti pečati se z otroci. Zato mora pa šola starišem pomagati in otrokom vcepiti krščanske nauke v srca. To zamore pa le verska šola storiti.

Ktera šola pa je verska?

Dostikrat se ugovarja: „Saj je tudi sedanja šola verska; saj se krščanski nauk uči dve uri na teden!“ Pa to še ni verska šola. Kar se otroci v dveh urah na teden naučijo, to se kmalu razkadi, če pa v drugih urah skozi celi teden nič ne slišijo od Boga in krščanske pravičnosti. Verska šola je le tista, kjer je ves pouk uravnan v verskem, krščanskem duhu. Ne samo katehet (duhovnik), ampak tudi učitelj bi imel otroke opominjati na vsegamogočnost, na neskončno modrost, dobrotljivost in previdnost Božjo. Kedar jim pravi, kako velik je svet, koliko je zvezd na nebu, kako silno je široko morje in kako prostorne so dežele, lahko

bi zraven pristavil, naj otroci občudujejo vsegamo-
 gočnost Boga, ki je vse to z eno besedo ustvaril.
 Ako pa učitelj nima verskega duha, tega ne bo storil
 in po sedANJI šolski postavi to storiti tudi ni dolžen.
 Kedar otrokom razlaga, koliko milijonov ljudij in
 živalic je na svetu, lahko bi pristavil, kako dober
 je Bog, da jih vse redi. In kedar jim razlaga
 čudne moči in prikazni v naravi, čudne nagone
 raznih živalij za svoj obstanek in svojo brambo,
 lahko bi pristavil, kako modro je Bog vse uredil,
 da zamore toliko stvari drugo poleg druge živeti
 in še druga drugi koristiti. Ako pa učitelj nima
 verskega duha, tega ne bo storil in po sedANJI šolski
 postavi tudi ni dolžen storiti. Tako tedaj je kr-
 ščanska izreja v šoli omejena samo na dve pičli
 uri; v vseh drugih urah pa otroci o verskih res-
 nicah nič ne slišijo. To ni verska šola. Ampak
 verska šola je tista, kjer se vsi nauki na-
 slanjajo na Kristusovo evangelje. Včasih
 se pa celó prigodi, da učitelj s svojim življenjem
 ne kaže, da bi bil katoliški kristijan; na pr. da ob
 nedeljah ne hodi k sveti maši, da se o petkih ne
 posti itd. To otroci vse izvedo in si mislijo: „Če
 naš učitelj na take reči nič ne drži, potem še nam
 ni treba vsega verovati, kar nam stariši in duhov-
 niki pravijo!“ — Vse drugačna pa je verska šola.
 Tista je vsa napojena z verskim duhom. Učitelj
 sam dobi oblast, učiti krščanski nauk; on mora to
 pa tudi vestno storiti, zraven tega pa še otrokom
 lep izgled krščanskega življenja dajati.

Zakaj tirjamo mi slovenske šole?

Še zmirom je med tistimi Slovenci, ki niso
 imeli priložnosti se bolje izomikati in svojo pamet
 zbistriti, dosti tako nespametnih, da tiščijo zmirom
 le na nemške šole. Ta bolezen izvira še od tistega
 časa, ko smo imeli v Avstriji nemško absolutno

vlado. Takrat je bilo po pisarnah (kancelijah) vse nemško, mestjani so le nemško govorili in še kmet-ski ljudje so se napenjali, da bi se nemščine naučili, ker nobeden človek nič ni veljal, ako ni nemški znal. To so bili žalostni časi, polni poniževanja in sramotenja za uboge Slovence, časi, ko je še narodno odpadništvo (nemškutarija) cvetelo in se dobro izplačalo. Tisti časi so pa, hvala Bogu, minuli; svitli cesar so nam dali *u s t a v o*, po kateri smo vsi narodi enakopravni, imamo vsi enake pravice. Cesarske uradnije so dolžne, s Slovincem govoriti po slovensko in mu tudi tako pisati. Slovenec je tudi v javnem življenju, v cerkvi in na trgu, v pisarni in kavarni, v uradnji, gostarji, v vojašnici in siromašnici — tisti mož, kakor Nemeec. Zato ni nobenega uzroka in nagiba več, čemu bi se mi našega jezika sramovali ali se slovensko govoriti bali. Ni pa tudi uzroka več, zakaj bi morale šole biti nemške. Kdor ima količkaj pameti, mora spoznati, da se otrok ne more nič naučiti, če se mu vse razklada v nemški besedi, ktere ne razume. Če bi bil otrok še tako bistre pameti, vendar minejo najmanj štiri leta, prej ko nemški pouk nekoliko razumevati začne. Do tega časa, tedaj skozi štiri leta, je bil ves pouk zastonj, zgubljeni čas! Dosti je pa otrok, ki so osem let v šolo hodili, pa še ne znajo nemško toliko, da bi zamogli s pridom prebirati nemške knjige in čas-nike. Kaj so se tedaj naučili? Koliko so razumeli od tega, kar jim je učitelj po nemško pripovedoval? Kaj jim pomaga, da znajo po nemško brati in pisati, če pa ne razumejo, kaj berejo? In kaj bodo v možkih letih brali, kako se bodo naprej izomikali, če nemško ne razumejo, slovensko pa brati ne znajo? In če bi bil otrok še tako bistre glave, tako dobro se nemščine vendar ne nauči, da bi razumel vsako besedo. Kjer pa tega ni, tam tudi

nauki v srce ne sežejo. Otrok sliši nekaj bobneti, pa ne vé, ali je grom, ali plaz, ali voda, ali kaj drugega.

Namen šole ni, da bi se otroci nemško učili, ampak da bi se jim pamet zbistrila in srce požlahtnilo. To je pa mogoče le tedaj, ako se poučujejo v materinem jeziku, da razumejo, kaj se jim pové. Zato pa je pri vseh narodih mala šola v materinem jeziku, pri Nemcih nemška, pri Lahih laška, pri Hrvatih hrvaška itd. Zakaj bi moralo ravno pri Slovencih drugače biti? Za vsakega človeka je potrebno, da zna v svojem materinem jeziku brati in pisati. Če zna pisati, potem zamore zapisati svoje misli, on more pisati očetu ali bratu, materi, sestri ali teti, ali prijatelju. Če pa slovensko pisati ne zna, nemško pa kljubu nemški šoli zadosti ne razume, kako bo potem pisal? In če zna človek v svoji materini slovenski besedi brati, lahko prebira še potem, ko je šoli že odrastel, slovenske knjige in časopise in se tako zmirom bolj izomika. Če pa nemških knjig ne razume, slovenskih pa brati ne zna, kako se bo izomikal in izobrazil? Ali mar v žganjariji?

Ali nam je nemščina res tako koristna, kakor nekteri pravijo?

Z nemščino je kakor z vojaščino. Vojaški (žolnirski) stan je marsikomu v korist, ker se tam izuči in do boljše službe pride. Drugemu je vojaščina zopet v škodo, ker se tam nauči žganje piti, lenobo pasti in drugih nerodnostij; ko nazaj pride, ni nič več prida. Ravno taka je z nemščino: nekteremu koristi, da pride k boljšemu kruhu, drugemu nemška tovaršija zopet vzame vero, sramožljivost in lepo obnašanje, ter ga naredi nesrečnega. Za vse vkup pa vojaščina ni v srečo, pa ravno

tako tudi nemščina ne. Bolj ko se nemščina širi in šopiri, manj veljaven je Slovenec, boljše službe dobijo le Nemci, Slovenci pa so le še dobri za oranje, kopanje in taka opravila, katerih že Nemci ne marajo. Več ko se nemščina med nami širi, teže bo Slovenec boljšo službo dobil; kajti Slovenec je le tam potreben, kjer Nемец opraviti ne more; Nемец pa ne more opravljati službe uradnika, zdravnika, odvetnika, duhovnika, notarja, kjer ljudstvo nič nemško ne zna. V take kraje morajo Slovence poslati, ako se pa mi nemško naučimo, odjemo le svojim lastnim otrokom boljši kruh. Res je sicer, da smejo tudi naši sinovi študirati in gospodje postati, vendar jih le rajši v tuje kraje pošiljajo, k nam pa trde Nемce nastavljajo, dokler vidijo, da toliko nemško znamo, da se z nami tudi po nemško lahko dogovorijo. Sicer pa smo mi le revni in ne moremo dosti sinov pošiljati na visoke šole.

Ali je ponemčevanje veri koristno?

Nikakor ni! Skušnja uči, da taki, ki so se dobro nemško naučili, radi zatajijo svoj rod, se sramujejo svojih slovenskih starišev in sorodnikov, na zadnje pa zatajijo še svojo katoliško vero. To skušnjo potrjujejo vsi koroški duhovniki in tudi drugi, ki imajo bistre oči. Čudno tudi ni, da tisti, ki se je po svojem sreču odtrgal od svojega doma in svojih ljudij ter ima le to v veljavi, kar je nemško, nazadnje tudi za tiste verske nauke veselje zgubi, katerih se je učil v svojem (po njegovih mislih) malovrednem in zaničevanem domu.

Ali je res, da naši otroci že z doma dobro slovensko znajo?

Nemškutarji radi pravijo: „Slovensko se otroci že doma naučijo; v šoli naj se naučijo nemško,

potem bodo znali dva jezika.“ Prašamo pa: ali je to res, da naši otroci že z doma slovensko znajo? To govorijo le bedaki, ki ničesar ne vedó in ki se redijo od same neumnosti, kajti neumen človek lahko zaspi, ker mu ni treba nič misliti. Nemški jezik šteje več ko 50.000 besed, seveda so zraven tudi vse tuje besede, vzete iz latinščine, francoščine, grščine, laščine itd. Zato je nekdo po pravici rekel, da ga ni nobenega nemškega profesorja, kateri bi vse nemške besede znal. Slovenski jezik ni sprejel toliko besed iz tujih jezikov, vendar se sodi, da ima od 30 do 40.000 besed in lahko se tudi reče, da ga ni nobenega slovenskega profesorja, ki bi vedel za vse te besede! Zdaj pa pogledjmo malega šestletnega otroka, ki gre prvič v šolo in ki v svojem slovenskem jeziku drugega ne zna povedati, kakor „atej, mama, vol, konj, hiša, hlev, ptica, žaba, vile, grablje“ in še nekaj takih rečij, ki jih je večkrat videl, ta ubogi otrok, pravijo, da ima že celo slovenščino v mazincu in da se mu je ni treba več učiti?! Ali vé tak otrok kaj od tega, kaj je „čednost, krepost, hrabrost, vera, upanje, ljubezen, potrpežljivost, krotkost, čast ali nečast, poštenje ali nepoštenje, čas in večnost,“ in tisoče takih rečij? Komaj da se mu o tem nekaj sanja, ali pa sploh nič ne vé! Vsak vé, kako je slovenski jezik na Koroškem popačen in da še odraščeni ne vedó, kaj je „okrajna sodnija, okrajno glavarstvo, deželni zbor, državni zbor“ in stotine takih izrazov ter pravijo le po nemško „Bezirksgericht, Bezirks-hauptmannschaft, Landtag, Reichsrath, Vorladenga, Abhandlunga“ in celó „vonati“ namesto „stanovati“, „holati“ namesto „poiskati“, „Wien“ namesto „Dunaj“, „šribati“ namesto „pisati“ in stotine takih izrazov, ki pa jih tudi po nemško pravilno ne rabijo. Še odraščeni tedaj slovensko ne znajo,

o šestletnem otroku pa trdijo, da že vse zna! Človek ne vé, ali bi se nad tako budalostjo jezil ali smejal. Vendar so naši nemškutarji še ponosni na take spačene dokaze!

Sicer pa, ko bi prav otroci že z doma slovensko govoriti znali, vendar brati in pisati po slovensko se doma ne naučijo. Za to je potrebna šola. Kako potrebno pa da je človeku, da zna brati in pisati v svoji materini besedi, smo že prej povedali. Kdor tega ne zna, je kakor bi bil brez roke ali noge.

Ali je res, da se s slovenščino nikamor ne pride?

To ni res! Več je na svetu Slovanov, kakor Nemcev, in več zemlje imajo v oblasti. Že pesnik Prešérn je pel: „Naj več svetá otrokom sliši Slave“. K Slovencem ne gré šteti samo Štajercev, Korošcev, Kranjcev, Primorcev, ampak tudi Hrvate, Srbe, Dalmatince, Bošnjake, Čehe, Moravce, Slovake, Bolgare, Ruse in Poljake. Vseh je okoli 100 milijonov duš, Nemcev pa le 50 milijonov; zemlje imajo pa Slovani še več nego petkrat toliko v oblasti, kakor Nemci. Res, da vsi Slovani ne govorijo enako; pa Slovenec iz naših krajev se kmalu navadi hrvaške, češke, slovaške ali ruske govornice, ker so si besede močno podobne. Tudi Nemci ne govorijo povsodi enako. Ni nam treba dalje iti, kakor v Labudsko dolino (Lavantthal); tam govorijo tako nemščino, da jo Celovčan komaj razume. Kaj pa še le, če pripejemo Prusa ali Hanoveranca; tega bi naši Nemci sploh ne razumeli.

Sicer pa, ko bi se s slovenskim jezikom res nikamor ne prišlo, toliko bolje, bomo pa doma ostali, saj imamo še doma tudi kaj za jesti! Mi nismo cigani, da bi se po svetu klatili; in če se kakemu nemirnemu človeku doma

ne dopade, naj gre, kamor hoče, potrebnih jezikov naj se pa sam nauči; zavoljo enega ni treba, da bi se jih 1000 nemško učilo! Koroški Slovenci ne zahajajo pogosto v tuje dežele, ker jih je še doma premalo, posebno o poletnem času pri žetvi. Kdor hoče delati, se še tukaj lahko preživi; ni mu treba ne nemščine, ne drugih jezikov, da bi po svetu hodil. Sicer pa ni cel svet nemški; če kdo na tuje gre, se ne vé, ali bo šel med Lahe, ali Nemce, ali Angleže, ali Francoze, ali Hrvate, ali Turke. Potem bi se morali otroci v malih šolah vseh jezikov učiti, da bi ja nobeden v zadrego ne prišel, kedar gre na tuje. Naredimo tedaj še laške, madjarske, angleške in turške šole!

Kranjcev gre res veliko po svetu, pa dokazano je, da jih gre več na Hrvaško in v Trst, kakor na Nemško. Zakaj se pa za hrvaške in laške šole nobeden ne poganja. Kdor verjame, da otrok s šestimi leti že popolnoma slovensko zna, ta bo tudi verjel, da se zamorejo naši otroci v malih šolah naučiti vseh jezikov tega sveta!

Ali je res, da potrebujemo nemščino zavoljo kupčije in da brez nemščine še živeti ne moremo?

To so prazne bajke, ktere verjamejo le še preboječi Slovenci, zaslepljeni nemškutarji in nekteri prevzetni Nemci, kateri so že od nekdaj navajeni, na Slovence gledati kakor na kako zavrženo ljudstvo iz silne visočine, ki mislijo, da Slovenec živi le od nemške milosti. Mnogo poštenih Slovencev je starost dočakalo, ne da bi nemško znali, pa so vendar dobro shajali brez dolgov in brez stradanja. Kaj pa imamo Slovenci tacega na prodaj? Kar žita pridelamo, ga sami lahko použijemo. Kar ga imajo poljanci preveč, ga imajo gorjanci premalo; tako lahko slovenski poljanci

svoje žito prodajo slovenskim gorjancem in za to kupčijo ni treba nobene nemščine. Zastran živine pa vemo, da skoro vsak nemški mesar toliko slovensko zna, da zamore od Slovenca vole kupiti; in če bi ne znal, pokliče mešetarja, mu dá za liter vina in ta mu pomaga kupiti. Na milijone se je že prodalo volov brez nemščine in se jih še bo.

Če pa Slovenec v mesto kaj kupiti pride, ali je mar taka dobrota za njega, če zamore kupiti sladkorja (cukra), kave (kofeta) in vinskega cveta (špirta)? Bolje bi bilo za njega, ko bi teh reči ne poznal, posebno škodljivega vinskega cveta bi mu ne trebalo poznati. Brez tega bi lahko živel!

Ali je morebiti nemščina potrebna zavoljo uradnij?

Ne! Po cesarskih ustavnih postavah so uradniki dolžni, ne samo govoriti po slovensko, ampak tudi pisati. Ako tega povsod ne delajo, krivi so le Slovenci sami, ker se premalo potegujejo za svoje pravice. Krive so pa tudi nemške šole, v katerih se naši ljudje bolj v nemščini, kakor v slovenščini izučijo, in ker slovenščine včasih še brati ne znajo, zato so rajši tihi, če se jim pošiljajo nemški odloki, ker si mislijo: „slovensko brati se nisem učil, za nemščino pa ložej človeka dobim, da mi jo prebere, kakor za slovenščino“. Tako pomaga nemška šola nemškemu uradniku, nemški uradniki pa nemški šoli, da se le slovenščina v kot potisne. Tistih pa, ki mislijo, da za to ni pomoči, je še zmirom preveč.

Kaj bi bilo, ko bi Slovenci nič nemško ne znali?

Dobro bi bilo! To se vidi v Celovcu. Slovenci Celovške okolice, kakor so tudi sicer podvrženi nemškutariji in liberalizmu, imajo vendar to lepo navado, da po prodajalnicah, kjer kupujejo svoje potrebne in nepotrebne reči, zmirom le slo-

vensko govorijo. Vsled tega so trgovci primorani, držati si le slovenske pomočnike in mnogo Slovencev pride z avoljo tega k dobremu kruhu. Če pride nemški pomočnik ali nemški vajenec, reče gospodar: „Jaz ga ne morem rabiti, ker slovensko ne zna“. Ko bi Slovenci tudi pri cesarskih in deželnih uradnijah tako delali in nič nemško ne znali, morali bi po celem Celovcu nastaviti slovenske uradnike in pisarje in mnogo Slovencev bi prišlo k dobremu kruhu. Ko bi tudi na trgu tako delali, morale bi si nemške gospe najeti same slovenske kuharice in dekle in marsiktera Slovenka bi prišla k dobremu kruhu. Mesto bi kmalo slovensko postalo; potem bi pa tudi slovenski kmet v mestu ne bil več zaničevan, ampak kakor domačin med domačini. Bog daj, da bi se Slovincem enkrat oči odprle, da bi spoznali, kaj je njim v resnični prid in pravo korist!

Ali naj bo šola šestletna, ali osemletna?

Po naših mislih bi se moral delati razloček med mestom in med deželo. V mestih dečkov ne vedó drugam djati, kakor h kakemu mojstru rokodelstva jih učiti. Z dvanajstim letom so pa dečki za rokodelstvo navadno še preslabi; zato je bolje, da v šolo hodijo, kakor da bi se po mestu potepali in norčije uganjali. Pri deklicah je pa že druga. Tiste so s 17. ali 18. letom že doraščene in se včasih že možijo. Če do 15. leta v šolo hodi, potem ima komaj tri leta časa, naučiti se gospodinjstva, kuharije in šivarije. Vsak bo potrdil, da je tri leta za to premalo. Za gospodinjstvo ni potrebno vedeti, koliko nog ima rak, kdaj je živel Aleksander Veliki ali katero je glavno mesto na Španskem, kar se v zadnjih šolskih letih učijo; za njo je veliko bolj potrebno, da zna dobro ku-

hati, za silo tudi šivati in da vé, kako se ta ali druga reč bolje kupi in bolje ohrani, sploh gospodinjstvo. Zato je naša misel: deklice naj tudi po mestih le šest let v šolo hodijo, potem pa naj se začnejo vaditi gospodinjstva ali pri materah, ali pa naj se napravijo gospodinjske šole.

Na deželi je pa zopet drugače. Kmetje potrebujejo pastirjev in če morajo otroke tako dolgo v šolo pošiljati, potem bi dobro bilo, da bi za krave pasti hlapca najeli in plačevali! Ali imajo res tako obilne dohodke? Za delavnega človeka je sploh bolje, da se kmalu dela privadi; s šolskim postopanjem do 15. leta se otroci le lenobe navadijo. Kdor je tako premožen, da zamore svojemu sinu kaj več šole privoščiti, mu nobeden ne brani, poslati ga v mesto. Nezakonski otroci dekel in kočaric pa ni treba, da bi bili tako visoko učeni; nekaj ljudij mora tudi za delo ostati.

Za marsiktero revno mater ali vdovo je šolska dolžnost hudo breme. Otrokom nima kaj jesti dati, in vsi vkup v bajti stradajo. Ko bi ne bilo šole, bi otroke lahko oddala za pastirje in potem bi še sama lahko služiti šla. Za to pa nobeden ne bo otroka vzel, da bi ga moral v šolo pošiljati in morda zavoljo njega še kazni plačevati! Iz tega se pač vidi, da gospodje pri zeleni mizi včasih take postave naredijo, ki se ljudstvu nikakor ne prilegajo; to pa zato, ker se za potrebe in težave ljudstva premalo brigajo. Po drugih deželah, kjer nimajo pašnikov in živino v hlevu redijo, jim ni treba toliko godrnjati zoper osemletno šolo, pri nas so pa druge razmere!

II.

Krajni šolski svet.*Kaj ima krajni šolski svet opraviti?*

On nadomestuje občino v vseh šolskih zadevah, posebno pri dogovorih o šolskih stavbah in zidanji. Gledati mu je na to, da se vestno izpolnujejo šolske postave in ukazi višjih šolskih oblastnij. Sicer pa je njegova dolžnost:

- 1.) Zbrati se vsaj štirikrat v letu k redni seji;
- 2.) oskrbovati šolske ustanove in šolsko premoženje (knjižnice itd.);
- 3.) nadzorovati šolsko poslopje, zemljišče in orodje, ter zapisati vse reči, ki se pri šoli znajdejo;
- 4.) skrbeti za učne pripomočke, ubogim šolarjem pa za učne knjige;
- 5.) narejati proračune za šolske potrebe in jih predlagati do meseca decembra okrajnemu šolskemu совету v pregled in potrjenje;
- 6.) vsako leto do 31. januarja oddati račun o prejetem in izdanem denarju;
- 7.) hraniti šolska denarna pisma in dokumente (temeljne zapise);
- 8.) izdelovati pravočasno (vsaj 8 dnij pred začetkom šolskega leta) imenik za šolo godnih otrok; gledati na to, da otroci pridno v šolo hodijo, in vsaki mesec okrajnemu šolskemu совету neznaniti stariše, ki otroke nemarno v šolo pošiljajo, da se kaznujejo;
- 9.) če se kak šolski otrok preseli v drugo občino, naznaniti to krajnemu šolskemu совету tiste občine; in narobe, če se mu naznani, da se je kak za šolo goden otrok priselil v občino, zapisati ga v šolsko matriko in vse potrebno ukreniti, da se postavi zadostí;
- 10.) če se v kraju pokažejo nalezljive in kužne bolezni, hitro to naznaniti c. kr. okrajnemu glavarstvu.

Ali so te določbe občinam ugodne?

Nikakor ne! Kajti krajni šolski soveti imajo le različne dolžnosti, toda pravice pa skoraj nič. Šolske postave so izdelali liberalci, o teh je pa že znano, da čeravno se „svobodnjake“ imenujejo, vendar le vse pravice sami za se pridržujejo, ljudstvu pa nakladajo samo dolžnosti in težka bremena. Občine (t. j. posestniki) plačujejo šolske doklade, one morajo staviti tudi šolske hiše; pravično bi tedaj bilo, da bi tudi občine, oziroma krajni šolski soveti imeli kaj govoriti pri imenovanju učiteljev, pri razredbi šolskih ur in učnih predmetov, pri oproščevanju šolarjev, pri določbi učnega jezika itd.

III.

Družba sv. Cirila in Metoda.

Ko govorimo o šolskih zadevah, ne smemo pozabiti naše slavne šolske družbe sv. Cirila in Metoda.

Kaj pa hoče ta družba?

Ona nam hoče pomagati do katoliških in slovenskih šol, in sicer s tem, da se ali za take poganja in pravda, ali pa, da jih kar sama ustanovi, kolikor njene moči pripuščajo. Tako vzdržuje v Trstu prav dobro slovensko šolo, ki je prava dobrota za tamošnje Slovence, da jim ni treba otrók pošiljati v laške šole, kjer postanejo lahoni, sovražniki vsega slovenskega in včasih celo sovražniki Avstrije in cesarja! Ta družba pa podpira tudi slovenske učence, ki so navadno revni, da zamorejo svoje učenje dokončati in enkrat, ko v boljše službe stopijo, tudi Slovencem pomagati. Vsak tedaj spozna, da je ta družba vse hvale vredna, in da je prav, ako povsodi ustanavljamo podružnice in družbo z denarjem podpiramo.

Zakaj se družba imenuje po sv. Cirilu in Metodu?

Zato, ker deluje v njihovem duhu. Tudi ta dva sveta brata sta se silno trudila, da sta razširila med Slovani sveto krščansko vero; ob enem pa sta krepko in možato branila tudi pravice slovenskega jezika. Pa to vse je tako že znano Slovencem, kateri kaj berejo; tisti pa, ki nič ne berejo, tudi te knjižice ne bodo brali.

G.

Politične stranke.

Kaj je politična stranka?

„Politika“ je sploh to, kar se dotika javnih občnih zadev, bodisi državnih ali mednarodnih, to je, gledé razmer raznih držav med seboj. „Stranka“ je pa več ljudij, ki se za eno in tisto reč potegujejo.

Vzemimo ta izgled: Na reki Sali je mesto Salograd. Čez reko Salo je postavljen star most, ki je pa popravila že zelo potreben. Salograjci so različnih mislij: eni pravijo, da je treba novega mosta, drugi pa trdijo, da je še stari dober. Tisti, ki so za novi most, so ena „stranka“, ker na eno „stran“ vlečejo; tisti pa, ki so zoper novi most, so druga „stranka“, ker na drugo „stran“ vlečejo. „Novomostovci“ nič ne opravijo, dokler imajo „staromostovci“ v mestnem zboru večino. Zato pa „novomostovci“ ljudi na svojo stran nagovarjajo in jim pravijo, da je vožnja čez stari most nevarna, da se bo enkrat velika nesreča zgodila itd. Ljudi na tak način na svojo stran nagovarjati, se pravi

„agitirati“. To je postavno dovoljeno; samo na Koroškem pravijo, da je to „hujskarija“ ali „ščuvanje“; tako pa pravijo zato, ker imajo liberalci vso oblast v rokah in bi jo radi na večne čase obdržali. Kjer pa oni nimajo oblasti, tam pa tudi sami na vso moč „agitirajo“, da bi oblast zadobili.

Kakor so se v Salogradu ljudje zavoljo mosta ločili na dve stranki in se potem pri volitvah skušali, ktera stranka je močnejša, — tako se tudi ljudje po vseh deželah in državah ločijo na različne stranke zavoljo raznih drugih zadev in vprašanj. Ljudje ene stranke skušajo zmagati pri volitvah, da imajo več poslancev na svoji strani in ktera stranka ima največ poslancev, tista gospoduje v državi, po njenih željah se vlada in se delajo postave.

Kakošne stranke imamo v Avstriji?

V pogledu na vero in na družbinsko življenje se ljudje ločijo na „konservative“ in „liberalce“. „Conservare“ je latinska beseda in pomeni „ohraniti“. Konservativci se tako imenujejo, ker hočejo staro šego ohraniti. Oni pravijo, da je bilo najbolje na svetu, ko so ljudje še po veri živeli in ko je vladala še krščanska pravica. Zato tirjajo krščanske šole in krščanske postave. „Liberal“ je tudi latinska beseda in pomeni „svoboden, prost (frei)“. Oni se tako imenujejo, ker hočejo, da bi se stare verige (ketine) raztrgale, naj bi človek prosto živel, naj bi vsak veroval, kar hoče; naj bi se nobeden ne silil k službi Božji; naj bi se državne meje za tuje blago ne zapirale, ampak naj vsak prodaja, kar hoče in kupi, kjer hoče; naj vsak od posojila obrestij tirja, kolikor hoče; naj vsak potuje, koder hoče in stanuje, kjer hoče; in še več takih rečij. Na prvi pogled je ta

„svoboda“ kaj lepa videti; ko so pa liberalci nekaj časa vladali, se je kmalo pokazalo, da so te „svoboščine“ dostikrat v veliko škodo. Svobodna kupčija je hudo zadela našo obrtnijo, ker so Angleži, Nemci in Francozi marsiktero blago bolje izdelovali in lažje prodajali po nižji ceni, kakor naši rokodelci; tako so prišli naši ob zaslužek. Hudo je pa zadela tudi kmete, ker so Amerikanci, Rumunci in Rusi svoje žito lahko boljši kup dajali, s tem pa našim kmetom skazili žitno ceno še do današnjega dne. Tudi svobodna odrtija se je slabo obnesla, ker so nekteri jemali tako visoke obresti, da se je morala odrtija zopet prepovedati in celo liberalci so za to glasovali. Tako bi se lahko naštelo še mnogo izgledov, iz katerih bi se videlo, da so se liberalne „svoboščine“ slabo obnesle. Zato so prišli liberalci ob veljavo skoraj po vseh avstrijskih deželah razun Koroške in Ogerske.

Ljudje se pa v stranke ločijo tudi po svoji narodnosti. „Nemška“ stranka (ktero podpira tudi koroški „bauernbund“) hoče, naj bi v Avstriji imela nemška beseda prvo mesto, slovanski jeziki naj bi se v kot potisnili. Po uradnijah naj bi se vse nemško pisalo, in vsak bi moral nemško znati, kdor hoče dobiti cesarsko službo. Tudi šole naj bi bile vse nemške. — „Slovenska“ (slovanska) stranka pa hoče, naj bi imeli vsi narodi in vsi jeziki enake pravice; v nemških krajih naj bi bile uradnije in šole nemške, v slovenskih pa slovenske.

Razun teh je še več manjših strank. „Demokrati“ so stranka, ki hoče, naj bi vse ljudstvo vladalo; grofom, škofom in sploh višim stanovom pa naj bi se oblast zmanjšala. Zopet druga stranka so „antisemiti“ ali „protijudovci“. Oni hočejo, naj se zoper judovske goljufije dajo ostre postave; Judje naj ne uživajo enakih pravic,

kakor kristijani; najljubše bi jim bilo, ko bi se Judje čisto iz dežele pregnali. — Take so različne stranke.

H.

P o l i t i č n i   č a s n i k i .

Vsaka politična stranka ima tudi svoje časnike, kateri jo zagovarjajo in ljudi za to stranko pridobivajo. Lahko pa en list zastopa tudi dvojno stranko, kakor je tudi vsak človek lahko pri dveh takih strankah, ki si niso nasprotni. Na pr. vsak pravi Slovenec je pri „slovenski stranki“; ker je pa tudi katoliški kristijan in želi, da bi vera zopet v veljavo prišla, zato je ob enem tudi pri „konservativni stranki“. Tako služi tudi glasilo koroških Slovencev „Mir“ ob enem slovenski in konservativni stranki.

Ali je branje časnikov koristno in potrebno?

Dobre, poštene časnike prebirati je gotovo koristno, ker človek v njih najde marsikateri pouk za čas in večnost, izvé tržne cene, bere govore poslancev v deželnem in državnem zboru, kateri govori so včasih zelo poučni. Potrebni pa so časniki za vsacega, kdor se peča z javnimi zadevami in zanima za občno korist in blagostanje. Bralec se s časoma pouči o vseh političnih zadevah, da vé soditi med belim in črnim, med resnico in zvijačo, da ga ne more vsaka veša in šalobarda zbegati in premotiti. Vsak, kdor je spoznal, da kaka stranka pravico brani, je tudi po svoji vesti dolžan, to stranko in njene časnike podpirati, liste sam ali v zvezi z drugimi naročati in jih drugim

posojevati. „Kdor bi lahko kaj dobrega storil, pa ne stori, mu je v greh šteto.“ Pravični, krščanski časniki se vojskujejo za kraljestvo Božje na zemlji; kdor hoče tedaj biti Kristusov vojščak, mora tem časnikom v vojski pomagati, to pa najbolje s tem stori, da te časnike naroča; kajti več ko ima list naročnikov, bolj veselo se giblje, bolj pogumno piše, večo veljavo ima.

I.

Katoliško-politična društva.

Prav lepo je, da se slovenski domoljubi shajajo in pogovarjajo pri raznih prilikah, na primer, pri veselicah Ciril - Metodovih podružnic. Toda družba sv. Cirila in Metoda je le šolska, pa ne politična. Sme se govoriti o šolah, ne pa tudi o političnih zadevah. Slovenci so pa tudi v politiki pouka zelo potrebni. Mnogo jih je še, ki le iz nevednosti vlečejo z nasprotniki, ali pa zavoljo nevednosti v političnih rečéh ne gredo k volitvam in nasprotnikom zmago prepuščajo. Zato nam je treba političnih društev, ki napravljajo shode in zборе, na katerih se sme govoriti o vseh državnih, deželnih in občinskih zadevah in potrebah. Možje, ki so ene misli, se tukaj spoznavajo, osrčujejo in drug drugega spodbujajo ter poučujejo.

Taka politična društva pa smejo tudi spiso-
vati prošnje in pritožbe na deželni zbor,
državni zbor, na vlado, na škofa in celo na cesarja.
Tako višja gospôda z vé, kaj ljudstvo želi in hoče;

in to je včasih dosti vredno. Snujmo tedaj slovenska katoliško-politična društva, in vsak zaveden Slovenec naj pristopi kot ud nemu ali drugemu teh društev!

K.

P o u č n o b e r i l o .

Ni pa zadosti, da bi človek prebiral le politične reči, da bi se poučil le o političnih zadevah. Vsak stan ima še svoje posebne potrebe in nauke, o katerih se je treba poučiti. Zato imamo nalašč časnike za kmete, v katerih časnikih ni govora o politiki, ampak le o kmetijskih rečeh, o zemlji in vremenu, o živini, o žitu, o sadju, o vinoreji itd. Tak list je „Kmetovalec“ v Ljubljani, kterega bi si moral naročiti vsak premožni slovenski kmet. Potem imajo tudi učitelji svoje lastne časnike, ki govorijo le o šolah in o učiteljih. Slovenci imamo dva taka lista: „Učiteljski Tovariš“ v Ljubljani in „Popotnik“ v Mariboru. Tudi slovenski juristi (taki so se pravice ali sodnijstva učili) imajo svoj list „Slovenski Pravnik“. Taki listi se imenujejo „strokovni listi“, ker obdelujejo le eno stroko. Spadajo pa med poučno berilo.

Nadalje je tudi priprostim Slovincem, ki niso bili v višjih šolah, kolikor toliko potrebno in koristno, da se nekoliko izomikajo in poučijo v raznih znanostih in vedah, kakor: v zgodovini, da zvedo, kako je bilo včasih, kateri narodi in vladarji so živeli, kake so bile včasih navade, kako je ljudstvo živelo itd.; potem v naravoslovju, da vsaj nekoliko spoznajo naravne moči in prikazni na zemlji in pod nebesom, da spoznajo različne živali, rastline in rude; nadalje v zemljepisju, da

spoznavajo nekoliko različne dežele in njih prebivalce.

Slednjič pa smo vsi za nebesa ustvarjeni, za večno življenje. Najpotrebnejše so tedaj večne resnice in pa navodi za pobožno življenje, ki nas učijo najti pravo pot v nebesa. To so pa pobožne knjige. — Zato se je pa ustanovila družba sv. Mohorja, da daje med ljudi take poučne knjige, ki nas deloma učijo lepo krščansko živeti, po drugi strani pa nam dajejo nauke tudi o posvetnih rečéh. Za bolj učene Slovence pa je ustanovljena „Slovenska Matica“, ki izdaja bolj učene knjige. Razun teh velikih družb pa spisujejo razni pisatelji še druge poučne knjige ter jih od časa do časa natisnejo in prodajajo. Nekteri časniki in nektere knjige so pa le bolj za kratek čas, kakor na pr. „Dom in Svet“, „Koroške bukvice“, „Zvon“, „Drobtinice“ itd. Tudi družba sv. Cirila in Metoda izdaja lepe knjižice.

To vse se šteje med poučno in zabavno berilo. Zelo dobro je, da se take knjige in časniki širijo med ljudstvom, ker se mu s tem znanje poviša, srce poblaži in um zbistri. Slovenski rodoljubi naj bi tedaj pridno širili med ljudstvom slovenske knjige in časopise vsake vrste; posebno pa naj bi ljudem priporočali, da se vpišejo v družbo sv. Mohorja!

L.

Čitalnice, bralna društva, knjižnice.

Ker pa en sam človek, posebno če ni premožen, ne more naročati toliko časnikov in kupiti

toliko knjig, kakor bi jih rad bral, zato jih je na mnogih krajih več vkup stopilo in napravili so „bralno društvo“. Vsak nekaj plača in tako se zbere precej denarja, za ktereга si naročijo različnih časnikov in knjig. Imeti morajo pa tudi posebno izbo, kjer se zbirajo in prebirajo. Taka društva mora pa prej deželna vlada potrditi na podlagi pisanih pravil (društvenih postav), ki si jih društvo samo naredi.

Nekaj večje mimo bralnih društev so čitalnice. Tudi one imajo sicer prvi namen, skupno naročati časnike in knjige; zraven tega pa gojijo še národno petje, predstavljajo glediščne igre ter napravljajo svojim udom koncerte, plese in druge veselice. Ako se vse lepo, pošteno vrši, se nad tem ni toliko spodtikati. Le to bi se nekterim čitalnicam smelo reči, da razveseljevanje ni glavni namen čitalnic, ampak izobraževanje in pouk. Torej naj časopisov in knjig ne zanemarjajo; nasprotno naj si vsaka čitalnica napravi svojo lastno knjižnico. Knjige naj se udom na dom posojujejo; tako se bo širila omika. Take knjižnice pa priporočamo tudi tam, kjer ni čitalnic, na pr. pri podružnicah sv. Cirila in Metoda. Te knjižnice imele bodo še to dobroto, da se slovenske knjige ne bodo čisto pogubile. Od marsiktere knjige že morda ni drugega natisa več na svetu, kakor tisti trije, ki jih mora tiskar vladi in dvorni bukvarnici poslati. Tako se bodo knjige vsaj v teh knjižnicah ohranile in kdor jih bo hotel čez leta zopet pregledati, mu ne bo treba na Dunaj potovati.

M.

Národno gospodarstvo.

Pa vsa omika in vsa politična izurjenost ne bo Slovincem dosti koristila, ako bi gospodarsko vedno bolj propadali in v tujo odvisnost lezli. Da je Slovenec gospodar na svoji zemlji, treba mu je najprej, da je denarno neodvisen. Premožni národi so tudi bolj nravní (moralni) ter si znajo prej pridobiti veljavo in svobodo, nego pa revni, zanemarjeni národi. Umetnost tam ne more cveteti, kjer se je treba puliti za potrebnjše: za košček črnega kruha! Prava družbinska omika in lepo obnašanje ne raste rado na surovem in divjem bojišču za obstanek. Dobro gospodarstvo je tedaj poleg vernosti najtrdnejša podlaga národnega napredka.

To so slovenski domoljubi spoznali in začeli snovati posojilnice in hranilnice, ki so prav dobre in koristne naprave, Slovincem itak že znane, da ni treba o njih več kaj razkladati.

V mislih pa imamo drugo napravo, ki bi utegnila Slovincem biti v veliko pomoč in korist, namreč veliko gospodarsko društvo za vse Slovence, ali pa za vse avstrijske Jugoslovane, ktero društvo bi imelo pravico razno blago kupovati in prodajati.

Med tem ko ogerski Jud svojo smrdljivo in škodljivo brozgo po Koroškem veselo prodaja (ker jo more po ceni dati), gleda štajerski in dolenjski kmet kisló na svoj hram, kjer vino neprodano leži, on bi pa denarja tako živo potreboval! Da imamo pa enkrat slovensko gospodarsko društvo, lahko bi

tisto vino od naših ljudi kupilo ali vsaj nekaj na račun sprejelo, po drugi strani pa skrbelo, da ga tudi prodá. V ta namen bi društvo skrbelo za lastne zastopnike v Celovcu, Beljaku, Gradcu, Pragi itd. (kjerkoli bi kazalo) ter skozi nje svoje vino točilo in na debelo prodajalo. Slovenski krčmarji v nevinskih krajih bi društvu pristopili in se zavezali, vino le od društva jemati. Rodoljubni Čehi bi nam na ljubo rajši pili slovensko ko ogersko vino. Društvo bi lahko tudi napravilo svoje lastne pivovarne in v teh rabilo le savinjski hmelj in češke voditelje pivovarn. Ako bi kazalo, bi društvo kupčevalo tudi z žitom, živino, prekomorskimi pridelki, s tovarniškim blagom itd. S časom bi društvo kupovalo graščine, fužine, tovarne ter tako slovensko ljudstvo oprostilo tujega jarma! Stvar seveda ni tako lahko storjena, kakor lahko se zapiše, pa za zdaj naj jo rodoljubi le premislijo, tega je gotovo vredna. Treba bi bilo mnogo denarja; pa pozabiti se ne sme, da „iz malega raste veliko“. Iz začetka ni dobro, se preveč zaleteti, ampak počasi in previdno je treba naprej stopati. Vse gre, ako človek le hoče in je Božja pomoč na strani!

N.

Gospodarstvo s časom.

„Čas je denar“, pravi Anglež. Ko bi vsak pomislil, kako dragocena reč je čas za večnost in za telesne potrebe, gotovo bi se toliko časa ne ubijalo po praznem. Vsakemu iz nas je le nekaj časa odmerjenega; v tem času si moramo zaslužiti

nebesa; ne bo pridjana niti ena minuta. Več ko je kdo dobrega storil v tem času, več plačo bo tudi užival v večnosti. Kdor je tedaj moder, bo porabil svoj čas, da si nabere toliko več zakladov za večnost, to je dobrih del.

Pa tudi za posvetno gospodarstvo je škoda, ako ne znamo ali nočemo porabiti časa. Najdejo se ljudje, ki po cele dneve in celó v delavnikih posedajo po krčmah; ali ni škoda za čas? Dobi se včasih gospodar, ki o lepem delavniku, ko ima dosti dela pri hiši, sname puško raz klina in hajdi v goro za zverino, kjer potratí celi dan; ali ni škoda za čas? Najdejo se gospodarji, ki se klatijo brez pravega namena po vseh sejmovih, in mislijo, da brez njih sejem ni popoln; ali ni škoda za čas? Delavnemu človeku je privoščiti nekaj odduška, nekaj počitka in zabave ob nedeljah in praznikih. Toda, cele delavnike zgubljeni po praznih potih, to je škodljivo in pogubno za vsacega gospodarja. Ne samo, da on sam delo zamudi, tudi njegova družina se pri delu ne bo pretegnila, če vidi, da je gospodarju za delo tako malo mar. Ni mogoče, da bi tak dobro gospodaril. Pustite puško in lov, pustite kvarte, to ni za kmeta! Kdor se je delavnosti in skrbljivosti navadil, on noče niti ene ure brez prida zgubiti. Še ob nedeljah, kedar ne dela, misli na to in ono, pogleda tam in tje, če je vse v redu; in še pri kratkočasu, kedar kaj poučnega ali spodbudnega bere, išče dobička za svojo dušo ali pa pouka za posvetno življenje. V zabavni družbi poštenih sosedov pa posluša in poprašuje, da bi kaj več zvedel, da bi se izomikal, da bi se kaj novega naučil za svoje gospodarstvo.

Kakor ptica za petje, tako je človek ustvarjen za delo. Kdor pridno dela in ne zapravlja, ne

bo reven ostal; dostikrat, ja največkrat pride revščina iz nemarnosti in potrate. Naša domovina ni preveč rodovitna; za pridnega pa ravno zadosti; pridnega preživi še kraška zemlja! Mi Slovenci smo potisnjeni v skrajni kot Slovanstva med Nemce in Talijane. Oba ta omikana in delavna naroda nas skušata spodriniti: le pridnost in varčnost zamore nas Slovence rešiti! Češki bratje naj nam služijo v izgled: Čehi so neumorno delavni, trezni in varčni; zato se med njimi razcvita blagostanje in to jih stori nepremagljive. Taki postanimo tudi mi!

* * *

S tem sklenemo to knjižico in želimo, naj bi jo Slovenci v svoj prid prav pogosto prebirali!

K a z a l o.

	Stran
Predgovor	3
Razne državne oblike	5
Oblika avstrijske države	8
Ustava	9
Pragmatična sankcija	11
Oktoberska diploma	11
Februarski patent	14
Decemberska ustava	14
Državne osnovne postave	15
Državno sodišče	20
Upravno sodišče	21
Vladina izvrševalna oblast	21
Delegacije	23
Delokrog državnega zbora	24
Konvertovanje dolgov	25
Kaj je monopol	26
O papirnatem denarju	26
Kaj je privilegij	28
Kaj je colnina	28
O ljudskem štetju	30
Državno-zborski red	32
Državno-zborski volilni okraji na Slovenskem	33
Volilni red za državni zbor	36
Priprava za volitve	40
Delokrog deželnih zborov	45
Delokrog deželnih odborov	46
Volilni okraji za koroški deželni zbor	48
Volilni okraji za štajerski deželni zbor	49
Volilni okraji za kranjski deželni zbor	49
Volilni okraji za goriški deželni zbor	50

Janko Karbon, tiskatelj pri s. št.

	Stran
Volilni okraji za isterski deželni zbor	50
Volilni okraji za tržaški deželni zbor	51
Uredba občin	53
Občinski volilni red	59
Splošne opazke o občinah	68
Okrajni zastopi na Štajerskem	70
O ljudskih šolah	76
O verskih šolah	78
Učni jezik v ljudski šoli	79
O šestletni šoli	87
O krajnih šolskih svetih	89
O družbi sv. Cirila in Metoda	90
O političnih strankah	91
O časnikih	94
O političnih društvih	95
O poučnem berilu	96
Čitalnice in knjižnice	97
Národno gospodarstvo	99
Gospodarstvo s časom	100

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000412327

